

Ім'я користувача:
Ерік Марусич

Дата перевірки:
24.05.2023 13:21:12 CEST

Дата звіту:
24.05.2023 14:12:58 CEST

ID перевірки:
1015228439

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011751

Назва документа: Balogh Dániel Beregszász története a II. világháború idején (1939-1945)

Кількість сторінок: 55 Кількість слів: 19409 Кількість символів: 144728 Розмір файлу: 136.69 KB ID файлу: 1014900853

0.15% Схожість

Найбільша схожість: 0.06% з Інтернет-джерелом (<http://www.hejjascopy.hu/konica-minolta-bizhub-223>)

0.15% Джерела з Інтернету

5

Сторінка 57

Не знайдено джерел з Бібліотеки

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

3.29% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 0%)

3.18% Вилучення з Інтернету

376

Сторінка 58

1.8% Вилученого тексту з Бібліотеки

133

Сторінка 60

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

ІСТОРІЯ М.БЕРЕГОВЕ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945 РР.)

БАЛОГ ДАНІЕЛ ЖОЛТОВИЧ

Студент(ка) II-го курсу

Освітня програма «Історія та археологія»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 8 /22 листопада 2022 р.

Науковий керівник: **Чотарі Ю. Ю.**
канд. іст. наук, доцент

Завідувач кафедри: **Чотарі Ю. Ю.**
канд. іст. наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

ІСТОРІЯ М.БЕРЕГОВЕ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945 РР.)

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студент II-го курсу

Балог Даніел Жолтович

Освітня програма Історія та археологія

Науковий керівник: **Чотарі Ю. Ю.**

канд. іст. наук, доцент

Рецензент: **Данч Ю. Я.**

викладач

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

BEREGSZÁSZ TÖRTÉNETE A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN (1939-1945)

Szakdolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Balogh Dániel

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: Történelem és régészet

Témavezető: Dr. Csatóry György, PhD

tanszékvezető, docens

Recenzens: Dancs György

tanár

ЗМІСТ

Вступ.....	6
РОЗДІЛ I: Від першого Віденського рішення до початку Другої світової війни (1938-1939)..	7
1.1. Ситуація в м.Берегові на момент прийняття Першого Віденського рішення	7
1.2. Проголошення Берегова містом обласного значення	12
1.3. Економічна ситуація у 1938 – 1939 роках	15
1.4. Обставини та наслідки початку Другої світової війни в м.Берегове	20
Розділ II: Від початку Другої світової війни до катастрофи на р.Дон (1939 - 1943).....	22
2.1. Діяльність Червоного та Зеленого Хреста.....	22
2.2. Заходи з охорони повітря та протиповітряної оборони	24
2.3. Економічна ситуація у 1940 – 1943 роках	27
2.4. Культ Хорті та вшанування героїв Першої світової війни	42
Розділ III: Від катастрофи на р.Дон до радянської окупації (1943 - 1945).....	47
3.1. Криза війни та її вплив на м.Берегове	47
3.2. Радянська окупація м.Берегове	50
3.3. Репресії та депортації	51
3.4. Фіналізація радянської державної системи	52
Резюме	53
Список використаних джерел та літератури	55

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	6
I. FEJEZET: Az első bécsi döntéstől a II. világháború kitöréséig (1938 – 1939)	7
1.1. Beregszász helyzete az Első bécsi döntés idején.....	7
1.2. Beregszász megyei jogú várossá nyilvánítása.....	12
1.3. Gazdasági helyzet 1938 – 1939 között	15
1.4. A II. világháború kitörésének körülményei és hatása Beregszászban.....	20
II. FEJEZET: A II. világháború kitörésétől A Doni katasztróféig (1939 – 1943)	22
2.1. A Vörös- és Zöldkereszt tevékenysége.....	22
2.2. Légoltalmi és légvédelmi intézkedések	24
2.3. Gazdasági helyzet 1940 – 1943 között	27
2.4. A Horthy-kultusz és az I. világháború hőseinek méltatása	42
III. FEJEZET: A Doni katasztrófától a szovjet megszállásig (1943 – 1945).....	47
3.1. A háború válsága és hatása Beregszászban	47
3.2. Beregszász szovjet megszállása	50
3.3. Megtorlás és deportálás	51
3.4. A szovjet államrendszer véglegesítése	52
Összefoglaló	53
Felhasznált források és irodalom jegyzéke.....	55

Bevezetés

Szakedolgozatom témája Beregszász története a II. világháború idején (1939-1945). Azért választottam ezt a témát, mert fontosnak tartom szülővárosom, Beregszász történetét és annak jelentőségét. A motiváció hátterében a szülővárosomhoz, Beregszászhoz való szoros kötődés áll. Előző szakedolgozatomat Beregszász dualizmus kori történetéből írtam, amelyben nagy hangsúlyt fektettem a politikai, gazdasági, oktatási, egyházi és kulturális területekre, fontos eseményeire és azokra a személyekre, akiknek nagy szerepe volt szülővárosom felvirágzásában.

Szakedolgozatom témájának helye a helytörténetírásban azért is aktuális, mivel ez idáig nem született olyan szakmunka, amely Beregszász történetét részletesen taglalná, beleértve a jelenlegi kutatási témámat. Beregszász II. világháborús története egy olyan korszak, amikor a háborús viszonyok ellenére képes volt fejlődni és fennmaradni a háborús pusztítások közepette. A várostörténet ezen korszaka egyúttal egy letűnt világ képét hordozza magában a kárpátaljai magyarság akkori helyzete szempontjából. A háború azonban az elkövetett bűnök és betelepítések okán véglegesen átrajzolták a határokat magyarok kárára. A pusztítások és etnikai változások ellenére Beregszász megőrizte magyarságának elemeit, amely napjainkban is jellemző. Kutatói feladatunk újszerűségére utal, hogy a II. világháború időszakából fennmaradt iratokat teljes mértékben még nem dolgozták fel, ezért koncentráltunk a kevésbé használt levéltári források felhasználására. A kutatás menetét 10 hónapra, 3 fejezetre és 12 alpontra bontottam fel. Első lépésként megvizsgáljuk azokat a szakmunkákat, amelyek a témám korszakát taglalják alapadatok felhasználása céljából.

Szakedolgozatom megírásának ideje alatt nemcsak a szakirodalom adatait, de a Kárpátaljai Állami Levéltárban, valamint a szakirodalomban található iratanyagok feldolgozását és hasznosítását vállaltam. A téma problematikája az, hogy Beregszász II. világháborús történetének egyes aspektusairól, mint a római katolikus egyház vagy a korszak oktatási helyzetének forrásai nem csupán a Kárpátaljai Állami Levéltárban, de a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában találhatóak Budapesten, amelyek megszerzése és feldolgozása a jelenlegi bonyolult helyzet miatt sajnos nem kivitelezhető. A kutatás során külön figyelmet fordítok város kulturális, közigazgatási, gazdasági, politikai, egyházi és társadalomtörténetére. A szakirodalomban és a levéltári forrásokban talált adatokat vizsgáltam, rendszereztem és kamatoztattam. Megfelelő iratbázis esetén lehetővé válna az átvizsgált iratanyagok publikálása.

I. FEJEZET: Az első bécsi döntéstől a II. világháború kitöréséig

1.1. Beregszász helyzete az első bécsi döntés idején

Az 1938-as első bécsi döntést megelőzően Beregszász városának képe alig-alig változott, amely külsőt illeti. Ugyanis az 1867 – 1918 között készült épületek megmaradtak, csupán a funkcionalitását módosították. Etnikai szempontból a város arculata a magyarok kárára alakult, ugyanis az 1930-as csehszlovák census szerint Beregszászban 20897 ember lakott, amelyből 10719-en, vagyis a lakosság 51,3%-a vallotta magát magyarnak, viszont a létszáma 37%-al nőtt, Beregszász felekezeti megoszlását figyelembe véve négy egyházzól lehetett beszélni, azaz a római katolikus, református, görögkatolikus, izraelita. Az izraeliták magyar nemzetiségűnek vallották magukat, majd sorrendben következtek a reformátusok, őket követték a római katolikusok, végül pedig a görögkatolikusok.¹

Fejlesztési és közigazgatási értelemben 1938-ra Beregszászt a csehszlovák vezetés kiépítette a városépítészeti program keretén belül, amely azt is jelentette, hogy a fejlesztésekre fókuszáltak. Ebben azért is részesedett, mivel Beregszász – habár hivatalosan 1921-ben nagyközséggé fokozták le –, értékes potenciállal bírt. A program keretén belül lakóházak és új középületeket emeltek, aszfaltos utak és hidak, valamint a Trianoni békediktátum következtében válságban került vasúti hálózatot és műutakat fejlesztették tovább. Az újonnan emelt épületek egyik ilyen példája az Első bécsi döntés előtt átadott kórházépület, amelyet 1933 – 1936 között építettek és a mai napig működik. A kórházépület a korszak minden igényéhez igazodva említésre méltó volt felszereltség tekintetében, de az intézményért sokat tett hozzá Dr. Linner Bertalan, aki 1938 előtt is Beregszászban látta el orvosi feladatait, illetve fő kezdeményezője volt az épület felépítésének.² Közigazgatás tekintetében a Beregi zsupához tartozott Beregszász, de nem volt központ, hanem azt Munkács töltötte be. Egyedül a beregszászi járás központjának szerepét töltötte be, amelynek hatása ma is látható és érezhető. A csehszlovák vezetés a közigazgatás kapcsán nem hanyagolta el az asszimilációs politikát, azonban így is a lakosság a 20%-os arányt,³ amely engedélyezte a kétnyelvűséget.

Azonban az egyik legelhanyagoltabb tere Beregszásznak a gazdaság volt, amely nem atelepülés adottságaiból fakadt. Ugyanis az Első bécsi döntés előtt csupán három téglagyár, egy darab fűszerüzem és faraktár működött, amely elenyészőnek bizonyult.⁴ Ez azt is eredményezte, hogy a többi,

¹ Csanády György: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2004. Old.: 111.

² Fedinec Csilla: Kárpátalja 1919 - 2009. Történelem, politika, kultúra. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010. Old.: 57.

³ A 20%-os nemzetiségi arányt az Első Csehszlovák Köztársaság is törvénybe foglalta, amelynek értelmében, ha az adott városban vagy településen az adott nemzetiség eléri vagy meghaladja a kiszabott arányt, akkor engedélyezték a kétnyelvűséget például utcátáblák, bizonyítványok, állások betöltése stb. terén.

⁴ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 80.

Podkarpatszka Rusz városaihoz képest elmaradt ipari fejlődésben még az Osztrák-Magyar Monarchia idejéhez képest is. Ennek a felelőse a csehszlovák vezetés volt, ugyanis az agrárgazdasággal rendelkező megyék, mint Podkarpatszka Rusz vagy „Szlovákia”, kiszorultak a fejlesztésekből és amelynek következtében elégedetlenség bontakozott ki a munkásság körében, míg a lakosság többsége a földből élt. Az elégedetlenségen nem segített a földreform, egyedül a szőlészet volt az, amely valamelyest keresletet tudott biztosítani Beregszász számára. Az árak szempontját figyelembe véve drágák voltak az áruk, főként a mezőgazdasági, amelynek értéke magasabb volt, mint az elődrendszer idején.⁵ Nem szabad elfelejteni az 1920 utáni gazdasági körülményeit, amely a csehszlovák korona bevezetése „stabilizált”. Ennek ellenére a csehszlovák vezetés hitelintézetirendszert vezetett be, amelyen belül Beregszászban is működtek mezőgazdasági segélypénztárak.⁶

Beregszász politikai és kulturális élete terén nemcsak az egyletek, de a pártok és a sajtó is működött. A politikai életben a csehszlovák vezetés biztosította a demokratikus választásokat és engedélyezve voltak a magyar politikai pártok jelenléte is. A politikai pártok a következők voltak: Keresztényszocialista Párt, Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt, Magyar Nemzet Párt, Független Magyar Szociáldemokrata Párt, Magyar Jogpárt, Kommunista Párt, Katolikus Párt, Köztársasági Magyar Földművelés Párt. Az 1938 előtti választások és politikai színvonal idején a Magyar Nemzeti Párt erősödött a Cseh Agrárpárttal és a Szociáldemokrata Párttal párhuzamosan, amellyel a magyar érdekeket vitték be a parlamentbe. A sajtóorgánumok a város mindennapi életének pillanatait mutatták be, olyanok, mint a Beregi Hírlap, a Kárpáti Magyar Gazda, Kárpáti Figyelő, Egyetértés. Ezekben a sajtóorgánumok lapjain keresztül felkéréseket és támogatásokat is közöltek, köztük a Beregszászi Internátus felépítése kapcsán, amely megvalósult. Igaz az is, hogy a csehszlovák vezetés a rendbontó jelentéseket – vagyis tüntetéseket – nem tűrte meg. A kultúra az elmaradottság ellenére jelen volt egyesületek – például a Magyar Kultúregyesület és a Beregszászi Irodalmi és Színpártoló Egyesület –, együttesek – mint a szernyei Gyöngykaláris –, formájában, amelyeknek fő céljuk a magyar identitás és kultúra megőrzése és ápolása volt. Ez a tevékenység rendezvényeken, bálokon, filmbemutatókon és a szépirodalomban nyilvánult meg. Beregszászbankét fontos névhez kapcsolódik a szépirodalmi élet képviselője: Tamás Mihály, Bellyei László, utóbbinak fontos művei a Nagy érzések, Taníts meg hinni, Bujdosók voltak, amelyeket be is mutattak a Népi Színházban. A Beregmegyei Kaszinó a politikai összejövetelek mellett bálokat szerveztek már 1938 előtt is.⁷

⁵ Botlik József-Dupka György: Ez hát a hon Mandátum Kiadó, Budapest, 1991. Old.: 35.

⁶ Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. Old.: 105.

⁷ Botlik-Dupka, Budapest, 1991. Old.: 35.

Oktatásügy kapcsán nem voltak empátikusak és jó indulatúak a beregszásziakkal, éppúgy, mint más magyar iskolákkal. Ennek elsődleges megnyilvánulása az asszimilációs politikában mutatkozott meg, tehát a saját embereiket ültették be az oktatási rendszer minden szintjébe. A tanárokat hűségfogadalom letételére kényszerítették, de a többsége ezt elutasította. A legszomorúbb sorsa a Magyar Királyi Főgimnáziumé volt, amely az Első bécsi döntés idejére nem volt homogén intézmény, hanem azon belül csak párhuzamosan volt magyar osztály, többnyire ruszin vagy néha német nyelven oktattak.⁸ Az iskoláknál nem volt ritkaság a zsúfoltság, amelyekben akár 200 gyermek is tanult. Államilag nem voltak támogatva a magyar iskolák, mint a szlovák, ruszin vagy cseh intézmények. Emiatt, aki beutazó volt, lakhelye vagy kollégiuma nem volt. A helyzetet a helyi politikai pártok is felkarolták főként a beutazók miatt, amelynek eredménye lett a Beregszászi Internátusnak a felállítása még 1936. szeptember 2-án.⁹

Ilyen helyzetben és körülmények közepette kerülhetett sor az Első bécsi döntés meghozatalára, amely 1938. november 2-án valósult meg.¹⁰ Ennek a lépésnek a hátterében a magyar revíziós politika állt, amelybe Beregszász is benne volt. A döntés híre örömet és áldást jelentett Beregszász lakosságának nagyrészeinek szemében több évtizednyi csehszlovák uralom után. A magyar hadsereg 1938. november 9-én vonult be Beregszászba¹¹ és átvették a város irányítását és aznap a Főgimnázium épületét vették használatba. A bevonulás okozta hatás volt a remény és a szabadság korszakának a kezdete is egyben, amelyről akkor még nem sejtették, hogy egy közelgő világháborúnak lesznek szemtanúi. Ellenben a megszállókkal, a magyarokat ünneplő lakosság fogadta, amelynek emléke dokumentumok formájában és a köztudatban ma is jelen van. Az esemény következtében a tanítás szünetelt egy időre. A reményt táplálta a csehszlovák vezetés által hátrahagyott üresnek a betöltése, amely az épületek berendezésétől az állami hivatalnokok helyének a méltóképpen történő betöltése, köztük az oktatás, gazdaság és közigazgatás terén.¹²

A beregszászi római katolikus egyház plébánosa Pásztor Ferenc volt, aki 1932-ben kezdte meg szolgálatát a városban. Szolgálati ideje alatt Podkarpatszka Rusz római katolikus egyháza a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányossághoz tartozott 1930 óta, köztük Beregszász is. A plébános munkássága tiszteletre méltó volt, hiszen községét, amely magyar volt, megtartotta és ápolta, sikeresen

---

⁸ Ugyanott, Old.: 34.

⁹ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 90.

¹⁰ Szőlősi Nóra: A Magyar Királysághoz visszatért Kárpátalja (1938 – 1944). In.: Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csatóry György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. Old.: 468.

¹¹ Sütő Anna: Kárpátalja Magyarország kötelékében (1939. március 16 – 1944. október 28). In.: Megmaradás – magyar jelen és jövő Kárpátalján! Szerk.: Novák Zsuzsanna. Magyar Fiatalok Határok Nélkül Alapítvány, Ungvár, 2011. Old.: 70.

¹² Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. Old.: 107.

elindította a Katolikus Akciót, amelynek eredményeképpen megerősítette a hitet és a kötelességtudatot. A beregszászi római katolikusoknak két iskolája volt: az Elemi Fiúiskola, amelyet még az Osztrák-Magyar Monarchiában építettek és 1936-ban alakítottak át és a Leányiskola, amelyben az Irgalmas Nővérek tanítottak. Pásztor hatásos szónoklatai révén a város fontos személyiségeit, köztük Ortutay Jenő polgármestert is befolyásolta és támogatásukat megszerezte. Egyházának iskolaszervezése az elején veszélyben volt, mivel magyar iskolarendszere miatt a csehszlovák vezetés asszimilációs politikájának keresztüzébe került. A Katolikus Népiskola, amelynek megszervezése a tanulók gyarapodása miatt is szükséges volt, végül 1936. szeptember 20-án avatták fel, amelyet a hívek adományai és anyagi támogatás révén valósult meg.¹³ A magyarok bevonulása előtt 1937. november 14-én alapította és szentelte fel a Kultúrházat, amelynek feladata hasonlóan a többi kulturális intézményhez, a nemzeti identitás és a magyar kultúra ápolása volt.¹⁴

A római katolikusok mellett a reformátusok Beregszász politikai életének alakulásában is részt vettek. Vallási helyzetük tekintetében az evangélikusokkal osztoztak a templomukon sokáig és több hívet számláltak, mint a római vagy görögkatolikusok. Miután Trianon leszakította az egykori Bereg vármegyei gyülekezeteket a Tiszántúli Református Egyházmegyéről, ezért a csehszlovák vezetés 1922. október 31-én, miután az egykori Ung vármegyének 12 gyülekezete és az őket követő Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye gyülekezete a Debrecen-től történő leszakadás mellett döntött, megalapította a Kárpátaljai Református Egyházmegyét, amelynek központja Beregszász lett.¹⁵ A város adott helyszínt a különböző tanácskozásoknak és gyűléseknek, ahol a helyi főgondnok, a lelkészek és a püspök is részt vett. Hasonlóan a római katolikusokhoz, rendelkeztek iskolarendszerrel, amelyben a fő cél a nemzeti identitás fenntartása mellett a református hit elmélyítése volt.¹⁶

A görögkatolikus egyháznak magyar hívei is voltak, de elsősorban a ruszin lakosság tartozott oda, amely napjainkban is így van. A csehszlovák államvezetés tudatosan mellőzte a görögkatolikus egyházat, ugyanis az ortodoxokat támogatták helyettük.¹⁷ A nehézségek ellenére fennmaradt és működött, amely a többi felekezethez hasonlóan a politikában is megmutatkozott. Görögkatolikus lett a polgármester, Ortutay Jenő személyében, aki főesperes volt 1938-ban és egyike volt a bevonuló magyar katonákat fogadó személyek közül.¹⁸

---

¹³ Szendrey Anita: A római katolikus mindennapjai Beregszászban (1932 – 1944). Old.: 10, 11.

¹⁴ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 101.

¹⁵ Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. Old.: 107.

¹⁶ Tóth Zsuzsa: A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalapítása, egyházmegyéinek küzdelmei a Csehszlovák Köztársaság kötelékében (1920 – 1928). In.: Acta Beregsasiensis 2011, 10. évf., 1. kötet. Old.: 139.

¹⁷ Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. Old.: 107.

¹⁸ Szendrey, Old.: 7.

A negyedik felekezet az izraeliták voltak, akik a magyar lakosságot erősítették. A csehszlovák vezetés, mint külön népként tekintett rájuk, ami felekezeti hovatartozásnál is igaz volt. Ők voltak Beregszász gazdaságának mozgatórugói, ugyanis a meglévő ipart, gazdaságot és kereskedelmet irányították és emiatt már 1938 előtt is mélyült az irántuk érzett gyűlölet.¹⁹ Létszámuk az 1930-as években a megyei szinten a lakosság 12,5%-át tették ki, amely arány igazolta a külön kategorizálásukat.²⁰ A csehszlovák időszakban a három „zsidóváros”³⁶ egyike volt Ungvár és Munkács mellett, a lakosság arányát tekintve meghaladta a 20%-ot, amely majd a korszak végén ért pusztítás előtt csúcsosodott ki. Zsinagógákból összesen 7 volt a városban, abból 2 külön épületként, 5 pedig beépítve működött. Beregszász felekezeteihez hasonlóan saját iskolával és egyesületekkel – például a Kárpátaljai Magyar Zsidók Egyesülete – rendelkeztek, héber nyelven folyt az oktatás, nyomdájuk volt és a politikai életben is részt vettek. A kiszorításuk gondolata súlyos volt, mivel a Beregszász a korban elmaradt gazdasági fejlődésében nagyobb kárt okoztak volna akkor, de ez sajnos megtörtént később.

Az 1938-as Első bécsi döntést bizakodva fogadták, mint a lakosság többi tagja, azonban az azt követő politikai megnyilvánulások és rendeletek kirekesztéshez, üldözéshez, végül népirtáshoz vezettek.²¹

---

¹⁹ Szőlősi Nóra: Kárpátalja társadalma és gazdasága 1938–1944-ben – az első bécsi döntéssel visszacsatolt területekkel való összehasonlításban. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2017. Old.: 245.

²⁰ Molnár D. István: A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig. Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2013. Old.: 44.

²¹ Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 122.

1.2. Beregszász megyei jogú várossá nyilvánítása

Beregszászt az Első Csehszlovák Köztársaság idején, 1923. január 31-én, Bereg vármegye egykori székhelyét nagyközséggé fokozták le.²² Az első bécsi döntést, majd Ruzsinszko 1939. március 15 – 21 közötti visszafoglalását követően került napirendre Beregszász megyei jogú várossá való fejlesztésének kérdése, amelynek ügyében Ortutay Jenő városi előljáró és országgyűlési képviselő járt el. Az 1939. április 13-án tartott rendkívüli közgyűlésén Ortutay bejelentette, hogy tárgyalt az illetékes minisztériumoknál, ahol támogatták a közérdekű ügyet azzal az előfeltétellel, hogy Beregszász képviselete határozatban kérje a megyei város jellegének visszaadását.²³ A közérdekű ügy fontosságát 4 pontban indokolták, történelmi, jogi, pénzügyi és magyar nemzeti szempontokban. Az első, történelmi szempontban visszautaltak I. (Nagy) Lajos magyar király által 1342-ben adományozott pallosjogára, amellyel Kassával egyenrangú városi jelleggel ruházta fel, de a csehszlovák vezetés ettől megfosztotta a fejlődés megakadályozása és a magyar voltának megsemmisítése céljából. A második, jogi szempontban az 1929. június 29-én hatályba lépett XXX.t.c. 37§-ának értelmében a rendezett tanácsú városok a megyei város nevének viselték, tehát az előbb nagyközséggé, majd 1936-ban kisközséggé lefokozott Beregszász rendezett tanácsú városi múltjára hivatkozva törvényesen járt neki a megyei város fokozat. A törvény ellenére megtartotta Beregszász az ügyosztályokat, mint a városi számvevőség, műszaki-, szociális és kulturális ügyosztályok, rendőrség, tűzoltóság, amelyek alkalmasak egy megyei városi közigazgatás teljes ellátására. A harmadik, pénzügyi szempontban azon helyi, megtartott szervekre hivatkoznak, amelyekkel a megyei várossá történő fejlesztés esetén kis anyagi megterheléssel a magyar törvények által előírt feltételeket megvalósíthatók voltak. Az 1938. évi költségvetésben a személyi kiadásokat 145.887 pengő 14 fillérben állapították meg, de hiányzott a városi adóhivatal tisztviselőinek és alkalmazottainak a létszáma, ugyanis a csehszlovák vezetés idején az adóügyeket a helyi állami adóhivatal látta el 1938. november 2 előtt, majd az 1939. január 1-től életbe lépett magyar pénzügyi jog értelmében megszervezték a városi adóhivatalt és a fogyasztási adó kezelőségét. A megyei várossá történő fejlesztés esetén a hiányzó létszámot 99-ben állapították volna meg, míg az évi illetmények összegét 168.692 pengő 96 fillérben, amelynek többlete 22.205 pengő 82 fillér volt. A létszámban fel volt tüntetve a létesítendő városi árvaszék tisztikara, amely 5670 pengő 24 fillér összegű javadalmazást igényelt. Külön kiemelték, hogy Beregszász volt az egyetlen olyan város, amely önerőből volt képes kifizetni a csehszlovák vezetés által kirótt adók, mint az alkalmazottak kereseti-, bor-, húsfogyasztás-, sör és szesz adókat, valamint a nem jövedelmező investíciókból eredt adósságokat, erre hivatkozva pedig biztosították a lakosság megterhelése nélkül történő anyagi feltételek önerő által megteremtendő anyagi feltételeket.²⁴ Végül a negyedik, magyar

²² Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 52.

²³ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 367, lap 6 (Beregszászi polgármesteri iratok hivatalnokok cseréjéről a beregszász állami hivatalokban).

²⁴ Ugyanott, lap 12, 13.

nemzeti szempontban az etnikai arányra hivatkoztak, amely szerint Beregszász volt a „felszabadult” Felvidék keleti részének legmagyarabb városa, így a város fejlesztése és fejlődése magyar érdek. Itt visszautaltak az Osztrák-Magyar Monarchia idején fennállt közigazgatási helyzetre, benne a Magyar Királyi Pénzügyigazgatóság és a Magyar Királyi Törvényszék Ugocsa és Ung vármegyékre kiterjedt hatáskörére. Indokolva a ruszin autonómia kérdésének esetleges biztosítását, fokozottabb mértékben volt szükség a megyei várossá történő fejlesztésre, teljesítve ezzel a város „hazafiúi kötelességét.”²⁵

Az előfeltételként kért tisztviselői létszám és annak összegének megállapítását kimutatás formájában közölték, amelyben a fogalmazási szak, szakszemélyzet, városi adóhivatal és pénztár, fogyasztási adókezelőség, piaci helypénzszedés, városi pénztár, vágóhídi üzem, gazdaszat, városi számvevőség, városi árvaszék, gyám és szociális ügyek, tűzoltóság, anyakönyv, kezelési szak, városi könyvtár, altisztek és szolgák összlétszáma 100 fő, lakáspénze pedig 167.323 pengő 44 fillér volt.²⁶ Az április 13-i közgyűlés emlékiratát, amelyet a 26 jelenlévő egyhangúan igennel megszavazott, május 17-én terjesztették fel a második Teleki-kormányhoz.²⁷ 1939. május 19-én rendkívüli közgyűlést tartott Beregszász városvezetése, amelyben bejelentették a május 31-én megtartandó ünnepi közgyűlést. A jeles napon ugyanis 70 évvel ezelőtt, 1869-ben Beregszászt rendezett tanácsú várossá, egyben Bereg vármegye ismételt központjává emelték és az évforduló egybeesett a megyei várossá történő fejlesztés kérésével. Dr. Korláth Endre bereg vármegyei főispánt és Fekesházy Zoltán alispánt jelölték ki a városi képviselő élére, akiknek két feladata a jegyzőkönyv felküldése és az ügyben való eljárás volt. Elhatározták továbbá a május 31-i ünnepi közgyűlés meghívóinak kiadását, majd dr. Hubay Kálmán előljáráshelyettes megbízták a pénzügy- és belügyminisztériummal a fővárosban történő tárgyalásával. Magukat a meghívókat május 27-én osztották ki összesen 31 személynek, köztük a főispánnak és az alispánnak, Pásztor Ferenc római katolikus főesperesnek, Benda Kálmán igazgató főmérnöknek, dr. Linner Bertalan kórházigazgatónak, Szutor Jenő református lelkésznek.²⁸

1939 májusában Ortutay Jenő előjárónak jelentést küldtek a belügyminisztériumból, amelyben a Beregszász megyei várossá fejlesztéséről szóló kérdés még tárgyalás alatt állt. E szerint a döntés meghozásáig továbbra is nagyközségként tekintettek a városra, amelynek következtében az alkalmazottak létszámát 25-ben maximalizálták a kimutatott 100 helyett, tehát 75 főt kellett volna elbocsátani megfosztva családjukat a biztos megélhetéstől. A jelentés elkeserítő és csalódott hangulatú volt, ugyanis Beregszász vezetése minden erőfeszítés ellenére egyelőre nem kapta meg a megyei városi rangot, a 75 elbocsátott tisztviselőt felmentették hivatalából.²⁹ Ilyen hangulatban írt a városvezetés 1939. június 19-én

²⁵ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 367, lap 14, 15.

²⁶ Ugyanott, lap 16-20.

²⁷ Ugyanott, lap 23, 24.

²⁸ Ugyanott, lap 4, 32, 33.

²⁹ Ugyanott, lap 25.

levelet Dr. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek, amelyben a felterjesztett emlékiratban leírt szempontok és a város közigazgatási helyzetének alkalmasságára, a csehszlovák vezetés szigorú adórendszere és a közigazgatási lefokozással szembeni helytállására és önerőből való kifizetésére, magas magyararányára, földrajzi fekvésére, bor- és gyümölcsstermelésére hivatkoztak a rang megadásánál. Külön pontban emelte ki a pénzügyi szempontot, amely a jogihoz hasonlóan stagnált, emiatt elmaradt az építkezés a csehszlovák vezetés által véghez vitt leépítés miatt, az elbocsátott tisztviselők családjának megélhetésének nehézsége nyugtalanító és komoly kilátást csak a megyei várossá történő fejlesztés esetén volt lehetséges.³⁰ 1939. július 8-án Dr. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és Jaross Andor felvidéki tárca nélküli miniszter ideiglenes hatállyal dr. Hubay Kálmán előljáráshelyettes polgármesterré nevezték ki, amely előrelépést jelentett Beregszász megyei jogú várossá nyilvánításában.³¹ Végül Beregszász a csehszlovák vezetés által végrehajtott lefokozásának 16 éve után megyei jogú városi rangját 1939. július 25-i hatállyal sikeresen visszakapta.³² Hubay polgármesteri beiktatására 1939 szeptemberében került sor.³³

---

³⁰ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 367, lap 1.

³¹ Kováts Miklós szerk.: Kinevezés. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. július 8, XX. évfolyam, 153. szám. Old.: 3.

³² Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. MTA TK Kisebbségkutató Intézet Kalligram, Budapest, 2018. Old.: 44.

³³ Kováts Miklós szerk.: Polgármester iktatás. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. szeptember 2, XX. évfolyam, 200. szám. Old.: 3.

1.3. Gazdasági helyzet 1938 – 1939 között

Az 1938. november 2-i első bécsi döntés aláírásáig Beregszász gazdasága főként mezőgazdaságból, kisebb arányban iparból és szőlészetből állt, utóbbi ágazatban zsidó tulajdonban voltak. A „visszacsatolt” Felvidék kárpátaljai részében az első intézkedés a Magyar Nemzeti Bank által kiadott pénzváltási rendelet volt, amelynek értelmében az addig érvényes valutaként jelenlévő csehszlovák koronát átváltották magyar pengőre. A folyamatot kijelölt bizottságok végezték Ungváron, Munkácson és Beregszászban délelőtt 8:00 – 12:00 és délután 14:00 – 18:00 közötti munkarendben. A pénzváltási rendelet a bankjegyekre, államjegyekre és érmékre terjedt ki és 100 koronáért 14,28 pengőt fizetett ki, amely 100 pengőként 700 koronának volt megfelelő. A rendeleten belül a Magyar Nemzeti Bank a hatékony, gyors és zavartalan átváltás céljából a lakosságot az adott pénzintézetekhez küldte, amelyeket felszólított arra, hogy az átváltást mindennemű költség és díj felszámítása nélkül hajtsák végre. A kihelyezett bizottságokhoz a hatóságok, vállalatok, közüzemek, gyűjtő-postahivatalok és pénzintézetek közvetlenül fordulhattak és a beszolgáltatott bank- és államjegyekről jegyzéket kellett előállítani és azokat aláírni. Megtiltotta a rendelet továbbá a csehszlovák koronára szóló bank-, államjegyek és érmék behozatalát és az átváltás határidejét 1938. november 19-ig kellett végrehajtani, addig a 10 koronás államjegyek használatban maradhattak, amelyeket kötelező volt elfogadni. Így a „visszacsatolt” Felvidék magyarlakta területén, így Beregszászban is 1938. november 19-től számítva a magyar pengő lett az érvényes állami valuta.³⁴

Beregszász városában 1938-ban az iparban, kereskedésben a városban relatíve nagy arányban élt zsidó lakosság kezében összpontosult, köztük a Kont Manó alapította és vezette téglagyár, viszont több kereskedés is működött. A Kárpátaljai Villamoserőművek R.T létesített Beregszászban egy telepet, amelynek célja az egészségtelennek ítélt tüzelő- és világító anyagok kiküszöbölése az új áramtarifák segítségével, más szóval a villamos áram használatának ajánlása, terjesztése és megvalósítása.³⁵ Ilyen Schönfeld Adolf üveg- és porcelánüzlete a Piac-téren, amelyben az üveg és porcelánárak mellett ólomkristály, japán és Rosenthal porcelánokhoz, modern képkeretekhez lehetett a legolcsóbban hozzájutni a városban. A Rákóczi-tér 6. szám alatt működött a szintén üveg- és porcelánárakat forgalmazó Schönfeld Samu üzlete, ahol viszonteladóknál kedvezményt is kaptak a vásárlók. Porcelán és üvegárukon kívül működött textilbolt és divatáruház, előbbit D. Fleischman³⁶, utóbbit Berman Fülöp és fiai vezették 1881-es alapításuktól kezdve és posztót, szövetet, selymet, vászont, szőrmét, szőnyeget árultak. A Horthy Miklós utca 9. szám alatt működött Goldstein Mór „elsőrendű”, vagyis elsőosztályú magyar konyhája, étterme és vendéglője, ahol fajborokat – akár a beregszászi borvidék szőlőjéből – és kőbányai sört

³⁴ Kováts Miklós szerk.: Pénzbevéltési rendelet. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 15, XIX. évfolyam, 130. szám. Old.: 3.

³⁵ Kováts Miklós szerk.: Műgyetemet Ungvárnak. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 10.

³⁶ Kováts Miklós szerk.: A felszabadult ungvári Kath. Leányklub üdvözlése. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 21.

csapoltak a látogatóknak. A Bank-udvarban volt található a Klein Hermann alapította üzlet, amelyben széles választékban árult konyha felszerelési és háztartási cikket, tűzhelyeket és kályhákat kínált a vásárlóknak.³⁷ Klein Hermann üzlete mellett működött még a Rubin-bazár nevű üzlet, amelyben fotó-, sport-, halászati- és vadászati cikket, játékarukat és illatszereket árultak.³⁸ A Bocskay utca 5. szám alatt működött Mermelstein Mór vaskereskedése.³⁹ A Fuchs testvérek fakereskedéssel foglalkoztak Beregszászban, nagy gőzmalmot és vám-malmot 44-es telefonszám elérhetőséggel üzemeltettek Neuwelt Ignác és Ernő, amelynek lisztjeit „elsőrendű”, vagyis elsőosztályú minőségüként árultak és ajánlottak.⁴⁰ Klein Ferenc termény- és bizományi üzletet vezetett 1938-ban, míg Schwartz Sándor és társa fűszerkereskedők voltak, akiknek üzlete beszerzési forrásként üzemelt. A Kossuth-tér 40. szám alatt működött Ickovics Lajos bőrkereskedése.⁴¹

A Széchenyi úton Wachtenheim József borkereskedést létesített, míg a Weiss testvérek likörgyárat működtettek. Feldman Ignác épület- és tűzifa kereskedést vezetett, de működött egy faipari és mezőgazdasági termelő, értékesítő szövetkezet, az „Agraforesta”, amely különböző fa és mezőgazdasági termékeket szállított. A Korzón drogéria működött, mint Ungváron⁴², valamint a Székely István által vezetett városi gyógyszertár a 130-as telefonszám elérhetőségével.⁴³ A Kossuth-téren Rosenbaum Mózes írógépek és varrógépek szakszerű javításával foglalkozott üzletében, mellette pedig Kepéts divatos és „szép” cipőket árusító boltja működött. A városházával szemben létesült és működött Landau Vilmos alkalmi rőfös üzlete. Ismertek voltak Beregszász cserép és téglagyárai, elsősorban a Kont Manó vezette gyár, amelyek az összes cserép és tégláárut, alagsöveket és különleges téglákat gyártottak le.⁴⁴ A Polgári Hitelszövetkezet és a Földművelési Kölcsönös Szövetkezet fiókot működtetett Beregszászban, utóbbi a betétek előnyös gyümölcsöztetési helyeként funkcionált. A Neuwelt testvérek mellett Katz Márton foglalkozott lisztkereskedéssel a Kossuth-kert területén. Mauskopf Teréz üveg-, porcelán-, lámpa- és

---

³⁷ Kováts Miklós szerk.: Felszabadulási szám. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 22.

³⁸ Kováts Miklós szerk.: Felszabadulási szám. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 14.

³⁹ Kováts Miklós szerk.: A visszatért Felvidék gazdasági jelentősége. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 27.

⁴⁰ Kováts Miklós szerk.: A magyar-ruszin testvériség margójára. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 28.

⁴¹ Kováts Miklós szerk.: Halál – feltámadás. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 31.

⁴² Kováts Miklós szerk.: Asszony a tűzvonalban. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 32.

⁴³ Nadas Anna szerk.: Hol tölti Beregszász közönsége a Szilvesztert ?. Kárpátalja, 1940. december 22, VIII. évfolyam, 51. szám. Old.: 6.

⁴⁴ Kováts Miklós szerk.: Asszony a tűzvonalban. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám. Old.: 33.

díszműárú kereskedésével foglalkozott, amely 1899-ben, az Osztrák-Magyar Monarchia idején volt alapítva. Katz Jenő széles választékú selyem és szövetkülönlegességek divatáruházat üzemeltetett.⁴⁵

A magyar pengő 1938. november 19-től számítva volt a hivatalos valuta a „visszacsatolt” Felvidék magyarlakta területén, de a 10 koronás államjegyek még használatban voltak. 1938. november 28-án kiadta a Magyar Nemzeti Bank ezen államjegyek átváltásáról szóló rendeletet, amelynek tartalma megegyezett a hónap elején kiadott pénzváltási rendeletével. Meghatározták az átváltás dátumát 1938. november 28 – december 3 közötti időintervallumban és ismételten Beregszász volt a lebonyolítás egyik helyszíne. December 3-án az utolsó 10 koronás államjegyet is átváltották magyar pengőre, így a korábbi valutát véglegesen kivonták a forgalomból, fizetni vele tilos volt.⁴⁶ A helyi kereskedések mellett magyarországi gyárak is működtek Kárpátalja városaiban, így Beregszászban is, köztük a debreceni Böde hentesüzem, amely neves volt abban a korban.⁴⁷ Simon Áron vendéglős volt Beregszászban, aki a Horthy Miklós utca 35. szám alatti üzletében kedvezményesen árulta a vásárlóknak saját termésű jőborait ünnepi alkalmakhoz. Vele párhuzamosan a Horthy Miklós 19. szám alatt a „legelegánsabban” készített öltönyöket alkalmakra Klein Hermann.⁴⁸ A Bocskay utca 1. szám alatt Rosenbaum Simon írógép, varrógép, kerékpár, gramfon raktárt üzemeltett és szakszerűen javította a beérkező technikai eszközöket.⁴⁹

Dr. Korláth Endre főispán nyilatkozatot adott ki a „visszacsatolt” Felvidék kiépítésének perspektíváiról, amelynek lényege a régió gazdasági felfejlesztése volt. E célból a magyar kormány, amelyet Imrédy Béla vezetett, Teleki Pál kultuszminiszter és Johann belügyi államtitkár képviselőjében többek között Beregszászba is látogatást tettek Munkács és Ungvár mellett a városok tanulmányozásának céljából.⁵⁰ A „Futura”, vagyis a Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi részvénytársasága, amelynek feladata az árügyűjtés, értékesítés, export és import lebonyolítása volt 1919-es megalapításától, Beregszászban is bizományosságot létesített 1939 január végén.⁵¹ 1939 februárjában kormányrendelet adtak ki a „visszacsatolt” Felvidék ipari vállalataihoz felügyelők kinevezéséről, Beregszászon belül Lux Ernőt a Kont Manó Téglagyárhoz, a Pritsch és Melmenstein Gőzfűrészhez és Olajütő céghez, Schmidt Ernő mérnököt pedig az Erzsébet malomhoz és Olajütő céghez. A Kárpátaljai Villamosművek r.t. Beregszászban is létesített kerületi felügyelőséget, amelyet a 46-os telefonszámmal lehetett felkeresni.

---

⁴⁵ Kováts Miklós szerk.: Egy elmúlt ifjúság naplója. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 27, XIX. évfolyam, 141. szám Old.: 34.

⁴⁶ Kováts Miklós szerk.: November 28-tól december 3-ig váltják be a Felvidéken a csehszlovák ércpénzt és a 10 koronás bankjegyeket. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 29, XIX. évfolyam, 142. szám. Old.: 3.

⁴⁷ Kováts Miklós szerk.: A Felvidék mint speciális földdarab. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. december 18, XIX. évfolyam, 158. szám. Old.: 2.

⁴⁸ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. január 1, XX. évfolyam, 1. szám. Old.: 6.

⁴⁹ Kováts Miklós szerk.: Rosenbaum Simon. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. január 1, XX. évfolyam, 1. szám. Old.: 8.

⁵⁰ Kováts Miklós szerk.: A Felvidék kiépítésének perspektívái. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. január 25, XX. évfolyam, 20. szám. Old.: 2.

⁵¹ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. január 29, XX. évfolyam, 24. szám. Old.: 3.

Kárpátalján a cég 71 községet látott el árammal és villamos szerelésekkel, eszközökkel és motorok eladásával.⁵²

1939. szeptember 13-án határozatot hoztak Beregszász város 1939. évi költségvetéséről, amelyben a Bereg vármegyei számvevőség által történt megvizsgálás után a szükségletet 785.410, a fedezetet 720.165, a hiányt 65.245 pengőben állapították meg. A hiány fedezésére 50%-os pótdadó kivetését engedélyezték, míg az általános kereseti adó kulcsát 5%-ban állapították meg. A határozatot elküldték Bereg-Ugozca ideiglenesen egyesített vármegye alispánjának, majd az 1939. december 30-án megtartott szóbeli tárgyaláson változtatásokat hajtottak végre, amelyben a szükségletet 37.648 pengővel emelték, azon belül 3000-el a piacterek személyi járandóságainál, 10 000-el a légtalmi kiadásoknál, 500-al a gőzhenger üzemeltetési költségeinél, 573-al pedig az erdősítési költségeknél. A szükségletet 101.693 pengővel csökkentették, azon belül 1100-al a szőlőgazdaságnál, 100-al a kőtermeléssel felmerülő költségeknél, 500-al a házfűtőrendszerénél, a lovak élelmezésénél, 50.764-el pedig a rendkívüli kezelésben az „Afgast” céggel szemben fennálló tartozásnál. A fedezetet 64.200 pengővel emelték, azon belül 600-al az építési szemledíjknál, 3400-al a vigalmi adónál, 3000-el a húsfogyasztási adónál, 1500-al a marhájáratok utáni bevételeknél, 400-al az ipardíjknál, 1000-el a vágóhíd használati díjknál, 5500-al a piaci helypénzeknél, 4974-el a szőlőgazdaság bevételeinél, 1758-al a rendes erdővágásból-, 3200-al a rendkívüli erdővágásokból eredő jövedelmeknél, 1000-el a fedeztetési díjknál. A fedezetet csökkentették 127.998 pengővel, azon belül 1800-al a köveladásokból várható jövedelemnél, 300-al a homokbánya jövedelménél, 150-al a mászási díjknál, 70.764-el pedig a rendkívüli kezelésben az „Afgast” céggel szemben fennálló tartozás kamataira előirányzott összegnél. A szóbeli tárgyaláson felsorolt változtatásokat figyelembe vették, amely alapján Beregszász 1939. évi költségvetését 721.365 pengő szükségletben, 656.367 pengő fedezettel, 64.998 pengő hiánnyal és utóbbi 130.000 pengővel számításba vett állami alap után 50%-os kivetését engedélyezték, az általános kereseti adó kulcsát 5%-ban állapították meg.⁵³

1939. október 8-án felterjesztették Beregszász 1940. évi költségvetését, amelyben a szükségletet 784.183 pengőben, a fedezetet 79.059 pengőben, a hiányt 65.124 pengőben határozták meg és utóbbi fedezésére a kereken 130.491 pengőt kitevő állami egyenes adó alap után 50%-os községi pótdadót engedélyeztek.⁵⁴ Az előirányzaton belül 11.000 pengőt légvédelemmel kapcsolatos dologi kiadásokra, adókezelésen belül 40.000-et borfogyasztási-, 35.000-et húsfogyasztási adókra, 5000-et szeszfogyasztási adópótlékra, 1500-at sörfogyasztási adópótlékra, 3000-et szikvíz és ásványvíz adóra fordítottak, bevételeken belül 300-at borfogyasztási bírság pénzekből, 2600-at marhájáratok után, 100-at elkobzott

⁵² Kováts Miklós szerk.: Kirendelték a felügyelőket a felvidéki vállalatokhoz. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. február 1, XX. évfolyam, 26. szám. Old.: 4.

⁵³ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 470, lap 1-5 (Ügyirat A Beregszászi Kerület 1939. évi költségvetésének elfogadásáról).

⁵⁴ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 549, lap 3, 4 (Beregszász 1940. évi költségvetésének tervezete).

hús árából javasoltak. Kiadásokon belül 8000-et vágóhídi gépüzem, benne a fűtőház és az ipari áram fogyasztási díjra, 57-et a Kont féle iparvágány jogelismerési díjra, 300-at gépi üzemi anyagokra szabtak meg, míg bevételben 50.00-et a vágóhídi használati díjakból. Összesen 51.600 pengőt fordítottak a piacterek helypénz és hatósági mérleg használatára, a házilag kezelt szőlőgazdaságra, azon belül a szőlőmunkáltatásra és a hozzá szükséges anyagokra és a munkásbiztosítási járulékokra 12.554-et. Épületek bevételein belül a Nagybazár 22.805, Kisbazár 12.263, Kont palota 3094 pengőt szabtak meg, míg Beregszász tulajdonát képző földek, köztük csemegezőlő eladásaiból, erdőgazdaság jövedelméből, rendes évi vágásból, földművelési területek béréből, erdei legeltetésekből, vegyes erdei legeltetésekből és bérletekből összesen 27.101 pengőt, a községi bányauzemből, köztük a Csizaly homokbánya és a kő eladásaiból, bányászoktól levont betegsegélyzői járulékokból 9110 pengőt.⁵⁵

Beregszász is azon kárpátaljai települések közé tartozott, amelynek egyes kereskedései „vidéki nívót” képviseltek 1939 őszén. A jelző alatt zsúfolt épületeket, kirakatok portékák raktáraiként funkcionálása, összevisszaság, ápolatlan, több hónapig egyhelyben heverő „bedíszítések”, a sarkokban található pók- és pókhálófészkeket takarta, amely nem illett a nagyvárosi kereskedések ideáljához. E célból ötlet, tanács formájában az esti kivilágítást, nappali tisztántartást, áruk közfeltűnést kiváltó kitételét javasolták havi 1-2 pengő drágulással párosítva a szebb és korhűbb megjelenésért.⁵⁶ A lengyel értékesítési piac kiesett, miután 1939. szeptember 1-én a Harmadik Birodalom lerohanta Nyugat-Lengyelországot kirobbantva a második világháborút, majd szeptember 17-én a Vörös Hadsereg bevonult Kelet-Lengyelországba, ezzel felosztva az országot. A Beregszász és Beregszász-vidéki borvidéken várható bortermelés és a piacon még jelen lévő, eladatlan készletek értékesítésének előmozdítása céljából a földművelésügyi minisztérium hektoliterenként 12 pengős térítést engedélyezett a helyszínen igazolatlan borok után, beszerezni csak közvetlenül a termelőktől volt lehetséges. Ezen felül 1939. december 31-ig fuvardíjkedvezményt biztosítottak a Beregszász, Szerednye, Munkács, Nagyszőlős, Beregsom-Mezőkaszony, Nagymuzsaly és Ungvár állomásokról feladott teherkocsi rakományokban a MÁV és kezelésében lévő vasutak minden állomására fuvarozandó must- és borküldemények számára.⁵⁷

---

⁵⁵ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 549, lap 8-24.

⁵⁶ Kováts Miklós szerk.: Több gondot a kirakatokra. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. október 21-22, XX. évfolyam, 241. szám. Old.: 6.

⁵⁷ Kováts Miklós szerk.: Fuvardíjmérséklés a beregszászi és beregszászvidéki szőlőgazdák érdekében. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. október 24, XX. évfolyam, 243. szám. Old.: 1.

1.4. A II. világháború kitörésének körülményei és annak hatása Beregszászban

Miután Beregszász visszakérült a Magyar Királysághoz, elsősorban a közigazgatást szervezték át a magyar rendszer szerint, vagyis visszatértek a vármegyék, amelyek közül Bereg és Ugocsa egyesített vármegyének központja lett a város.⁵⁸ Ez persze nem jelentette azt, hogy béke volt a környéken. Épp ellenkezőleg, Beregszász környékén a régióban tevékenykedő Ukrán Nacionalista Szervezet és az Ukrán Nemzeti Véderő terrorcselekményeket hajtott végre, amely egyfajta tiltakozás volt a magyarok bevonulása és berendezkedése ellen.⁵⁹ Beregszászban 1939 eleje egyúttal az átszervezés éve is volt, elsősorban az oktatásban, amelyet félbehagytak és a magyar iskolarendszer bevezetésével folytatódott tovább, de a katonaság a Főgimnázium épületét igénybe vette még áprilisig.⁶⁰ A gimnázium ruszin osztályait, amelyet még Volosin Ágoston helyeztetett át Bilkére és Rahóra, továbbműködhettek és később iskolává minősítették. A csehszlovák időszakban működő nyomdákat megszüntették vagy beolvasztották azokat egy másik nyomdába. Egyházi értelemben az izraeliták szűkebb körének kivételével nem okozott zavart az új rendszer, mivel a magyar revíziót támogatták, mondván, hogy ezzel a lépéssel tovább fejlődhetnek és gyarapodhatnak. A magyar előrenyomulás tovább folytatódott a már Volosin Ágoston kormányzó irányítása alá tartozó területek felé Huszt központtal, amely végül 1939. március 15 – 19 között, miután kikiáltották Kárpát-Ukrajna függetlenségét, rövidesen felszámolták ezt az el nem ismert államalakulatot és Kárpátalja teljes területét a Magyar Királysághoz csatolták. A katonai sikerek megerősítették a magyar társadalmat, így Beregszászt is, hogy van esély a történelmi határok visszaállítására. A visszafoglalást követően 106 élelmiszercsomagot osztottak szét Kárpátalja szerte, amelyek egy részét Beregszászban, a Hangya Szövetkezet állított össze. A magyar vezetés 1939. január 21-22 folyamán Beregszászban is látogatást tett Imrédy Béla miniszterelnök, Kunder Antal kereskedelem-, közlekedés- és iparügyi miniszter, valamint Pataky Gábor miniszterelnökségi államtitkár. A látogatás a kárpátaljai ügyek komolyan vételét jelentette.⁶¹

1939 tavaszán Beregszász szerte nemzeti ünnepségek sorozatát tartották meg, amelyeken a történelmi egyházak képviselői is részt vettek. 1939-ben a katonai sikereket követően újtárra indult a Szent Jobbot szállító úgynevezett „Aranyvonat”, amely a visszacsatolt területeken 1939 májusában jutott el. Beregszászba 1939. május 14-én a vasútállomásra érkezett meg a szent ereklye. Pásztor Ferenc is a résztvevők között volt, aki szervezési szerepet vállalt az emelvény felállításában, a hívek tiszteletadásukkor történő szabályokról, amelyeket betartottak. A fontos nemzeti esemény Beregszász

⁵⁸ Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 163.

⁵⁹ Hudanych Vasy: Mi volt a Kárpáti Szics. In.: Kárpátalja 1938 – 1941. Magyar és ukrán történelmi megközelítés. Szerk.: Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. Old.: 41.

⁶⁰ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 111.

⁶¹ Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 168, 175, 180.

lakosságát és egyházait munkára fogta és a városban gyors munkálatok folytak, hogy mire a szent ereklye megérkezik, rendezettség legyen. A tisztségviselők után csoportosan, rendezetten hajtottak fejet a szent ereklye előtt. Az esemény kapcsán a katonai sikereket I. (Szent) István közbenjárását kérve valósult meg, ezért is volt a hit szempontjából megerősítő hatással.⁶²

Az események és ünnepek ellenére a hangulat külpolitikai szempontból feszültté vált akkor, amikor 1939. szeptember 1-én kirobbant a II. világháború. Beregszászban is a hír kisebb aggodalomra adhatott okot, mivel a város hazakerülésében a német és olasz fél támogatása volt benne. Viszont akkoriban a magyar vezetés a háborúból történő kimaradás pártját fogta. Az egyesített vármegyének új főispánja 1939. szeptember 19-én Siménfalvy Árpád lett, aki elrendelte a lengyel menekültek ellátásáról és továbbszállításáról szóló törvényt.⁶³ A lengyel menekültáradat 1939. szeptember 21-22-én érkezett meg Beregszászba több száz fővel és a rendőr főkapitányság utasításai révén többségük a Piac- és Széna-téren töltötte az éjszakát. A gesztus háttérében a hagyománnyá vált lengyel-magyar baráti gesztus állt, amely során meleg étellel és itallal látták el őket. A háború gyors kiterjedése a költségvetésre is hatást gyakorolt, ugyanis a háború befejezéséig csak az 1940-ben bevezetett ONCSA lakásépítésekre, a kórházhoz vezető út kijavítására, a főutca rendbetételére, a Kossuth-tér parkosítására és a Vérke-part megtisztítására volt elég támogatás. A békés hangulat és az ország semlegességének ellenére sem kerülte el senki a háborút, mivel 1941. június 26-án ismeretlen tettesek lebombázták Kassát, amellyel a Magyar Királyság belesodródott a II. világháborúba, amelynek hatása negatív volt és félelmet keltő. Ezzel Beregszászban hamarosan megkezdődtek a toborzások és a frontra vezénylésnek és a későbbi pusztításoknak az időszaka.⁶⁴

---

⁶² Szendrey, Old.: 8, 9.

⁶³ Fedinec Csilla: Kárpátalja kronológia 1938 szeptember – 1941 december. In.: Kárpátalja 1938 – 1941. Magyar és ukrán történelmi megközelítés. Szerk.: Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. Old.: 250.

⁶⁴ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 121, 124.

II. FEJEZET: A II. világháború kitörésétől a Doni katasztrófáig (1939 – 1943)

2.1. A Vörös- és Zöldkereszt tevékenysége

A Beregszászi Vöröskereszt Egyletet nem sokkal a magyarok 1938-as bejövételét követően alapították meg, amelynek első elnöke Dr. Polchy István egyházkerületi gondnok és Benda Kálmánné lettek az 1939 márciusában 1153/1919 szám alatt kiadott rendeletnek megfelelően, amely a feladatait és felállításának okát tartalmazta. Alelnököknek Ortutay Jenő főesperest és Szutor Jenőné választották.⁶⁵ A Vöröskereszt Egylet felső ápolónőképzőt tartott fenn Budapesten, amelyre Beregszászból is jelentkezettek. 1939-ben rendeletet hoztak, amelynek értelmében a magyar vezetés a csehszlovák vezetés ideje alatt működő fiókegyleteket feloszlatta, vagyonát hatósági zár alá rendelték. Továbbá 1940. január 31-ig bezárólag kötelező volt jelentést írni, jegyzőkönyvet készíteni az intézkedés végrehajtásáról.⁶⁶ A lefoglalt vagyon 10 gyűjtőperselyt és 500 darab gomblyuk-jelvény szívecskét tartalmazott, amelyről 1940. január 20-án számoltak be. A helyi vöröskereszt saját szabályzat helyett központi alapszabályok szerint működött.⁶⁷ A vagyonon kívül már a II. világháború idején, 1940. augusztus 12-i jelentés arról tanúskodik, hogy a vöröskereszt beregszászi fiókja tulajdonába került az állam által megszüntetett pártok és egyesületek betétkönyve, amelyet augusztus 22-én adtak át.⁶⁸

A szervezet érezte azt, hogy a kialakult nemzetközi helyzet miatt előbb vagy utóbb a háború szele eléri a magyar területeket, így Beregszászt is. Mivel a hadifelszerelés pótlásra szorult, ezért az 1940. június 24-én elküldött beadvány értelmében „Vöröskeresztes- napokat” szerveztek július 1 – 2 folyamán országszerte. A beadvány kimondta, hogy a fiókszerv hiánya esetén működjenek közre a helybeli társadalmi alakulatok, leventék, az ifjú vöröskeresztesek, tűzoltók, nőegyletek a hatékonyság érdekében.⁶⁹ Miután július végén a hitelesítés megtörtént, Beregszászban 6 helyen – római katolikus templom, református templom, Mór gyógyszertár, Royal kávéház, városháza, Méhes-ház előtt – állították fel az urnákat, a város egyedül a gyűjtés ellenőrzésében játszott szerepet és tilos volt a pénz átvétele, amely akkoriban a pengő volt. A gyűjtés hangsúlyozta a nemzeti összetartozást, amely megnyilvánult. Az utcákon összesen 21 gyűjtőpersely állt, amelyben közreműködött a város kisjóléti ügyosztálya. Az 1940. június 8-i jelentés szerint 2956 pengőt gyűjtöttek össze.⁷⁰ A gyűjtést követően az ápolónőket békeidőben olykor nem alkalmazták, mivel a katonaság igénybe akarta venni segítségüket. Azonban a belügyminisztérium kimondta, hogy mivel családfenntartók és a kiképzésük

⁶⁵ KTÁL, F. 67, op.1, od. zb. 410, lap 3, 7, 8. (Levélváltás a beregszászi területi vezetővel a Magyar Vöröskereszt beregszászi képviseletének megnyitásáról).

⁶⁶ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 540, lap 1, 2 (A Vöröskereszt társaság a számukra nyújtandó segítséggel kapcsolatos kérelme).

⁶⁷ Ugyanott, lap 3, 6.

⁶⁸ Ugyanott, lap 16, 18.

⁶⁹ Ugyanott, lap 19, 20, 21.

⁷⁰ Ugyanott, lap 22.

kockázatos, ezért számításba sem voltak vehetőek, mint lehetséges katonák egy 1940. december 31-i jelentés szerint. Az 1941-es magyar háborús belépést követően Beregszászban egy július 28-i jelentés és kérelem szerint egy 200 fős hadikórházat állítottak fel, ahol 71 sebesült honvédet láttak el aznap és 200 kg cukrot szállítottak oda, amelyet szeptember 2-án közöltek, azonban a háború előrehaladtával az ápolott honvédek aránya, akárcsak máshol, növekedett.⁷¹

A Vöröskereszt mellett az úgynevezett „Zöldkereszt” nevű szervezet is működött Beregszászban, amely az élelmezésért felelt. 1939-ben, szinte párhuzamosan a Vöröskereszttel kezdte meg a városban a munkát, első alkalommal cukorutalványokat osztottak egy akció keretén belül, azonban a folyamat végén, amely a tiszaujlaki, beregszászi és munkácsi járásokból 3 tőlap hiányosságát jelentették a tiszti főorvosnak. A folyamat során a jelentéseket az adott térségben kellett megírni, amelyet ellenőriztek. A felterjesztés ideje 1940 március 16 – április 22 között zajlott, amely megoldódott. A Zöldkereszt egyik feladata a kiskertek létesítése volt, amelynek célja a nagycsaládosok megtermelt javakkal történő támogatása volt az 1940. március 28-i kérelem szerint. A palántákat és költségvetést rendszerezték.⁷² A budapesti Vadász Géza magkereskedés biztosította a szükséges palántákat. Ezzel egyidőben zajlott a cukorbeszerzés a rászorulóknak számára, amely 1940 folyamán zajlott meghatározott keretek között. Beregszászban 500 kg cukrot osztottak szét az 1940. július 15-i jelentés szerint.⁷³ Összességében elmondható, hogy a két szervezet tevékenysége a feladatokban különbözött, de egy közös célt szolgáltak: a magyar emberek segítségét nehéz körülmények között. Az akciók az úgynevezett „Magyar a magyarért” jelszó alatt zajlott, amely erősítette az emberi kötelekeket.⁷⁴

---

⁷¹ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 561, lap 1, 15, 17 (A beregszászi polgármesteri határozat a „Zöldkereszt” tevékenységéről Beregszászban).

⁷² KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 7, lap 1, 7, 12 (A beregszászi polgármester határozata a termőföld kijelöléséről a Zöldkereszt számára).

⁷³ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 23, lap 6, 40 (Azon személyek listája, akiknek a Zöldkereszt cukrot utalt ki).

⁷⁴ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 540, lap 22.

2.2. Légoltalmi és légvédelmi intézkedések

A II. világháború 1939. szeptember 1-ei kitörését követően a Beregszászban élő lakosok és működő intézmények elkezdtek kérelmezni a légvédelmi óvóhelyek épületen belüli kiépítését, amelyet elsőként szeptember 23-án az I. számú általános népiskola kérelmezett a pince város költségén történő légvédelmi óvóhellyé alakítására. A kérvényt másolat formájában október 15-én küldték fel a vallás és közoktatásügyi minisztériumhoz, amelyre válasz 1940. január 24-én érkezett, amelyben a címzett minisztérium az intézkedések iránt érdeklődött.⁷⁵ Beregszász 1940. évi költségvetésében 11.000 pengőt fordítottak légvédelemmel kapcsolatos dologi kiadásokra, amely az 1939. évre jóváhagyotthoz képest 9000 pengő emelést jelentett.⁷⁶ Az óvóhelyek széleskörű kiépítése 1941-ben kezdődött, amely 1941. február 18-án Mermelstein Lipót beregszászi lakos Bocskay utca 5. szám alatti házában létesítendő szükségóvóhely építési engedélyének kérvényezésével. Az építési engedélyben fel volt tüntetve az adott lakos vagy a városban működő intézmény neve, házszáma, építési öv száma, építészmérnök neve, az engedély megadásának dátuma, az óvóhelyekhez külön tervrajzokat készítettek.⁷⁷ Bereg vármegyében, így Beregszászban is a Munkács székhelyű Latorca gazdasági és ipari r.t. foglalkozott az óvóhelyek kivitelezésével⁷⁸, mellettük Korach Pál, Gangel Lóránd⁷⁹, Brunner Nándor, Méhes Samu építészmérnökök tervezték az óvóhelyeket.⁸⁰ Ezeknek az építési engedélyek érvényessége megszűnt akkor, ha a kiadásától számított 2 éven belül nem kezdték meg a munkálatokat.⁸¹

Gyakran előfordult, hogy mikor 1943. október 1-ére befejeződtek az óvóhelyek kiépítése, nem jelentették be azok felülvizsgálatát. Emiatt október 13-án a délelőtti órákban az adott óvóhelyeken helyszíni szemlét tartottak, amely során a megbízott városi mérnök listát vezetett a szükséges biztosságok meglétéről, mint a szilánk- és gázbiztosság, földém biztonsága, a vészkijárat szabályok szerinti megfeleléséről, az átlagos személyi létszámról és a felszerelésről. A felszerelések között volt csákány, ásó, feszítőrúd, ácsszekerce, lapos kövesső, keresztkalapács, minden megkezdett 70 személy után ürüléktartály, tőzeges láda tőzeggel, kézi villanylámpa, ivóvíztartály személyenként ½ liter vizet számítva az óvóhely egész befogadási létszámára, minden 10 személy utáni ivópohár, minden megkezdett 100 személy utáni mosdótál szappannal, minden 100 személy után 10 liter őrztartalmú mosdóvíztartály, minden személy részére ülő alkalmasosság 45 cm mélységgel, minden megkezdett 100 személy utáni hordóágy, hálózati villanyvilágítás, 50 személyig és 50 személyen felüli 25-50 kg klórmész, minden bejáró mellé 40

⁷⁵ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1769, lap 1, 2, 3 (Beregszászi polgármester határozata a polgári óvóhelyek építésének engedélyeztetéséről).

⁷⁶ KTÁL F. 67, op. 2, od. zber. 549, lap 8.

⁷⁷ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1769, lap 5, 6.

⁷⁸ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1770, lap 3 (Beregszászi városi képviselők határozata óvóhelyek építéséről Beregszászban).

⁷⁹ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1907, lap 4, 38 (Beregszászi városi képviselők határozata óvóhelyek építéséről Beregszászban).

⁸⁰ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1769, lap 37, 45.

⁸¹ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1770, lap 5.

x 40 cm méretű 5 cm mélységű lábtál, 50 személyig légoltalmi mentőtáska, 100 személyig kis légoltalmi mentőtáska, 100 személyen felül nagy légoltalmi mentőtáska, amelyekről külön vezették, hány lett beszerezve, mennyit kellett még beszerezni és hány db hiányzott.⁸² A felmérő szemle után 1943 novemberében Kiss Dezső építőügyi eladónak címzett levélben kérték a helyszíni szemle 3-4 napra történő megszervezését és beosztását, amelyeket 1943 december végén bonyolítottak le. A helyszíni szemle során a megbízott városi mérnök a házzámi adatok mellett az adott óvóhely hibáit állapította meg és azok javítását szorgalmazta az adott lakostól vagy intézménytől. A Beregszászban létesített óvóhelyek nem a légoltalmi előadó, hanem az I. építési öv hatáskörébe tartoztak, amelynek feladata 1944 áprilisában azok korszerűsítésének lebonyolítása volt. Kiss Dezsőt Vass György váltotta fel 1944 áprilisában a légoltalmi előadó poszt betöltésében, akihez az óvóhelyek korszerűsítési munkálatok kötődtek. A korszerűsítéshez szükséges engedélyt április 17-én adták meg az óvóhelyekre.⁸³ 1944. szeptember 25-ig Beregszászban összesen 28 óvóhelyet építettek ki többségében lakásokban, a Felsőmagyarországi Hitelbankban, a Beregszászi és Nagyszőlősi Járási Hitelszövetkezet, a Beregi Vízsabályozó és Ártmentesítő Társulat beregszászi fiókjának, a Beregmegyei Úri Kaszinó, a Slovenska Banka beregszászi fiókjának, a római katolikus plébánia⁸⁴ és a református parókia épületein belül.⁸⁵

1941. április 8-án Beregszász vezetésének a Köhler István fecskendő, szivattyú- és tűzoltó felszerelések gyára légvédelmi, tűzoltói felszerelések listáját ajánlotta fel, amely 20 db 52 mm-es kendertömlőt, 1 db 10.6 m-es, háromrészes kihúzólétrát, 4 db angol dugólétrát, 1 db 25 literes tartályú puttonyfecskendőt, 30 darab „B” mintájú acélsisakot, 10 db „A” mintájú acélsisakot, 30 db, nagyméretű munkaruhát, 15 db mászóövet, 15 db mászóbaltát, 20 db tömlőkötelet, 10 db vízmentes kabátot, 2 db 30 m hosszú mentőkötelet, 2 db 35 m hosszú csőkötelet tartalmazott és azokat csomagolva szállították.⁸⁶ 1941. április 16-án Beregszász vezetése a budapesti Légoltalmi k.f.t.-től 1372 pengő 50 fillér értékben rendelt légvédelmi felszereléseket, amely 300 db, hatósági légoltalmi szolgálat részére szánt karszalagot, 387 db zománcozott légoltalmi jelvényt, 10 db vízmentes kabátot, 2 db kézi klórmészszórót, 1 db gázárc fertőtlenítő szekrényt, 2 db hátiklórmészsládát, 10 db egészségügyi kulacsot, 1 db lábbeli fertőtlenítésére szolgáló klórmész tartályt, 6 db 10 literes mosdóvíztartályt, 1 db 15 literes ivóvíztartályt, 1 db 50 literes fertőző ruhák részére szánt tartályt, 2 db fészítőrudat, 2 db légoltalmi kézi szirénát, 1 db fémlappal ellátott fémfűrészkeretet tartalmazott.⁸⁷ 1941. május 3-án a Magyar Általános Hitelbank levélben tájékoztatta dr. Hubay Kálmán polgármestert, hogy a budapesti Légoltalmi k.f.t a 943 pengő 70 fillér

⁸² KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1770, lap 6.

⁸³ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1907, lap 9, 10.

⁸⁴ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1907, lap 3-130.

⁸⁵ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 1908, lap 2-53 (Beregszászi polgármester határozata óvóhelyek építéséről a fentnevezett Beregszászban).

⁸⁶ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 709, lap 254 (Levelezés Bereg vármegye kormányzóhelyettesével Beregszász szervezeteinek költségvetésének jóváhagyásáról).

⁸⁷ Ugyanott, lap 253.

értékű áruk szállítását engedményezték, a tudomásulvételt a befizetési alap felhasználásával a megszabott összeggel együtt történő átutalást kérték. Május 9-én küldték fel Budapestre a nyugtát, május 13-án Hubay tájékoztatta erről a Magyar Általános Hitelbankot, azonban július 4-ei válaszlevelükben azt állították, hogy nem érkezett meg a befizetett összeg. 1943 júniusában leszállítottak 1db 45 m- és 3 db 15 m hosszú mentőkötelet, miután az előző rendelés nem felelt meg az előírásoknak.⁸⁸ 1941. július 9-én Mátrai Antal 166 pengő 96 fillér értékben légvédelmi célra 1 db puttonyfecskeendő, augusztus 21-én 548 pengő 101 fillér 63 tallér értékben 2 db állványos szirénát és 300 db nemzeti színű karszalag rendelését utalványozták a budapesti Légtalpi k.f.t számára.⁸⁹

---

⁸⁸ KTÁL F. 67, op. 1., od. zber. 709, lap 245, 246, 264.

⁸⁹ Ugyanott, lap 261, 265.

2.3. Gazdasági helyzet 1940 – 1943 között

A kárpátaljai bortermelés és borfogyasztás fellendítése és azok szakszerű biztosítása céljából a földművelésügyi minisztérium 1940. január 1-jei hatállyal a beregszászi magyar borászati és szőlészeti kerületéhez csatolta Kárpátalja teljes, 850 katasztrális hold kiterjedésű területét, amelynek lebonyolításában minisztériumi kirendeltség is szerepet vállalt. A fejlesztésben továbbra közreműködött a propaganda a termékek eladásának sikeressége érdekében.⁹⁰ Kárpátalján, és így Beregszászban is több gazda kérvényezte birtokaik védetté nyilvánítását, amelyre a gazdavédelmi előírások érvényességéről szóló kormányrendeletre hivatkoztak. A rendelet szerint a birtokok védetté nyilvánításának kérelmezését 1939. december 31-ig lehetett benyújtani. A felvidéki és kárpátaljai 30 járásbíróóság közül 16-nak a területén összesen 2926 gazda nyújtotta be a kérvényt, abból 750-en a beregszászi járásbíróóság területén.⁹¹ A téli forgalomlanyhulás miatt a Beregszász-vidéki borokra korábban bevezetett fuvardíjkedvezményt a MÁV igazgatóságának 3028/ számú rendelkezése értelmében 1940. december 31-ig meghosszabbították és 14 feladási állomásra korlátozták.⁹² 1940 januárjában Lőrincz Bertalan fényképész a nemzeti önállósítási alap segítségével létesített fényképészeti műtermet az Attila utca 15. szám alatt, amelyben a szakmához tartozó munkákat és amatőr felvételek kidolgozását kínálta a lakosság számára.⁹³ 1940. január 16-án Kiss Gizella okleveles szabásznő fővárosi szabászati tanfolyamot indított el, amelyet a Kazinczy utca 1. szám alatt naponta tartott meg délután 15:00 – 18:00 között és mérsékelt díjazás mellett tanított amerikai módszer alapján angol és francia szabászatot, férfi fehérnemű szabást és varrást.⁹⁴

A Horthy Miklós utca 14. szám alatt működtette rádióüzletét Klein Béla⁹⁵, akinek üzletében vételkötelezettség nélkül forgalmazták az „Orion” rádiókat, köztük a 155-öst, amelyet nagyteljesítményű, középszuper nemes, kristálytisztá hangprodukálással, dinamikus hangszórójának plasztikus hangvisszaadásával nagy szelektivitású és érzékenységgel készített díszes diófaszekrényben⁹⁶, a 332-es és 512-es rozsdamentes hőpalackokat⁹⁷, a 144-es rádiót⁹⁸, a 144B energiatakarékos rádiót⁹⁹, a 177-es

⁹⁰ Kováts Miklós szerk.: Kormányintézkedések a kárpátaljai bortermelés és borfogyasztás fellendítésére. Kárpáti Magyar Hírlap, 1939. december 18, XX. évfolyam, 286. szám. Old.: 3.

⁹¹ Kováts Miklós szerk.: Tömegesen kérték birtokaik védetté nyilvánítását a kárpátaljai gazdák. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. január 11, XXI. évfolyam, 8. szám. Old.: 2.

⁹² Kováts Miklós szerk.: Meghosszabbították a Beregszász vidéki borok fuvardíjkedvezményét. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. január 13-14, XXI. évfolyam, 10. szám. Old.: 3.

⁹³ Nadas Anna szerk.: Új fényképészeti műterem Beregszászon. Kárpátalja, 1940. január 7, VIII. évfolyam, 1. szám. Old.: 2.

⁹⁴ Nadas Anna szerk.: Fővárosi szabászati tanfolyam Beregszászon. Kárpátalja, 1940. január 7, VIII. évfolyam, 1. szám. Old.: 4.

⁹⁵ Nadas Anna szerk.: „Él magyar, áll Buda még!”. Kárpátalja, 1940. január 7, VIII. évfolyam, 1. szám. Old.: 4.

⁹⁶ Nadas Anna szerk.: A zsír, szalonna, háj és húsfélék árának megállapítása. Kárpátalja, 1940. szeptember 29, VIII. évfolyam, 39. szám. Old.: 3.

⁹⁷ Nadas Anna szerk.: Tiszti főorvos jelentés szeptember hónapról. Kárpátalja, 1940. október 20, VIII. évfolyam, 42. szám. Old.: 3.

⁹⁸ Nadas Anna szerk.: Egy ezredünnepély margójára. Kárpátalja, 1940. november 3, VIII. évfolyam, 44. szám. Old.: 3.

⁹⁹ Nadas Anna szerk.: A felszabadulás 2-ik évfordulójának ünneplése Beregszászon. Kárpátalja, 1940. november 10, VIII. évfolyam, 45. szám. Old.: 1.

sávnyújtót¹⁰⁰, a 122-es Európavevőt, a 166-os telefonszámon lehetett nála érdeklődni.¹⁰¹ Beregi István üvegkereskedést működtetett Beregszászban, amelyben a pazar fénnel és takarékos fogyasztással reklámozott Tungstram-Krypton égőket gyári áron kínálta nagyobb és kisebb méretben, érdeklődni a 164-es telefonszámon lehetett.¹⁰²

A földművelésügyi minisztérium rendelete alapján, amely szerint literenként minden, a Szlovák Államba és a Cseh-Morva Protektorátusba exportált bor után 3 fillér prémium járt, a beregszászi borokat, mint a nagymuzsalyit, szerednyeit, beneit és nagyszőlősit kihagyták akkor, amikor azok jórésze eladatlan volt. A felsorolt borvidékek már 1939-ben összeköttetésben voltak mindkét terület piacával, a közeledő tavaszi munkálatok miatt is szükség volt a pénzre, ezért a borexport mozgalomba történő mihamarabbi bekapcsolódást kérték.¹⁰³ Egy, a fővárosban borvásárlás céljából tartózkodó cseh kereskedő igényt tartott a kárpátaljai, így a beregszászi borokra is, azonban a kliringben való kifizetés és annak hosszú időbevétele, a hordók drága, nehézkes szállítása okán felváltott ciszternák szükségessége, a hideg időjárás aljban és szőlővesszőkben tett károk miatt nem volt lehetséges.¹⁰⁴ 1940. február 15-én dr. Hubay Kálmán polgármester felhívást intézett Beregszász lakosságához, amelyben honvédelmi és mezőgazdasági érdekekből gyűjtse be a háztartásokban, üzemekben és gazdaságokban található kiselejtezett, törött és más vas és fém hulladékokat, anyagokat, majd adják le az iparügyi minisztérium által megbízott Vashulladék és Értékesítő r.t. és a Fémgyűjtő r.t. telepekre, amelyek a Magyar Királyság vas és fémfeldolgozó művek ócskavas és fémszükségletének ellátására szolgálnak.¹⁰⁵ A beregszászi szőlő és gyümölcsstermelők a gazdasági ügyosztálynál rézgálicszükségletet nyújtottak be, amelynek kiutalása után panaszkodtak annak kis mennyiségére és annak moly elleni alkalmatlanságára, valamint a szükségletek fedezésére. A probléma azonnali orvoslásaként a szükséges mennyiség leszállítását kérték.¹⁰⁶ dr. Hubay Kálmán munkájának eredményeképpen fellendült Beregszászban a vágóhíd forgalma, amelyet a vágóhíd és az állomás közötti iparvágány hiánya akadályozott. Hetente 1 vagon marhahúst exportáltak Franciaországba, amelyért 500 pengőt fizettek. A sikerrel párhuzamosan Hubay elrendelte az iparvágány tervezetét a további fejlesztések szellemében.¹⁰⁷

---

¹⁰⁰ Nadas Anna szerk.: Beregvármegye főispánja és alispánja december 4-én Budapesten tárgyalni fog a megye szociális munkálatairól és közéletéről. Kárpátalja, 1940. december 1, VIII. évfolyam, 48. szám. Old.: 1.

¹⁰¹ Nadas Anna szerk.: Beszámoló Bereg vármegye közigazgatási bizottsági és kisgyűléséről. Kárpátalja, 1940. december 15, VIII. évfolyam, 50. szám. Old.: 1.

¹⁰² Nadas Anna szerk.: Bereg-Ugocsa k. e. e. vármegyék Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának közgyűlése. Kárpátalja, 1940. január 21, VIII. évfolyam, 3. szám. Old.: 1.

¹⁰³ Nadas Anna szerk.: Kárpátalja szőlővidéke is kérje a borexportba való besorozását. Kárpátalja, 1940. február 18, VIII. évfolyam, 7. szám. Old.: 1.

¹⁰⁴ Nadas Anna szerk.: Emelkednek a borárak. Kárpátalja, 1940. február 25, VIII. évfolyam, 8. szám. Old.: 2.

¹⁰⁵ Nadas Anna szerk.: Felhívás. Kárpátalja, 1940. február 25, VIII. évfolyam, 8. szám. Old.: 4.

¹⁰⁶ Nadas Anna szerk.: Rézgálic. Kárpátalja, 1940. március 10, VIII. évfolyam, 10. szám. Old.: 3.

¹⁰⁷ Nadas Anna szerk.: Fellendült a beregszászi vágóhíd forgalma. Kárpátalja, 1940. március 17, VIII. évfolyam, 11. szám. Old.: 2.

1940. január 16-án dr. Hubay Kálmán, Beregszász polgármestere hirdményt tett közzé, amelyben Beregszász a város tulajdonát képző beregszászi 2690 és a nagymuzsalyi 172 Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ betétben felvett 1475 és 1840 helyrajziszámú ingatlanjaiból 9 katasztrális hold kiterjedésű, kaolin és kőbányászatra alkalmas ingatlant vásárolt 1940. január 1 – 1945. december 31 terjedő 6 éves időszakra. A kérdést 1940. január 25-én a városháza nagytermében tárgyalták, amelyen nyilvános szóbeli árverésen adták bérbe.¹⁰⁸ Beregszászban 1940. március 22-24 folyamán széleskörű érdeklődést váltottak ki a városban található kaolin, amelyet a korabeli kutatások szerint a legtisztábbnak tartottak számon egész Európában. Összetételét vizsgálva az akkori német karlsbadi és a francia sévresi típusokkal ellentétben különlegesen tisztasága és az idegen anyagoktól mentessége miatt sokkal különb porcelánok gyártására volt alkalmas. Az érdeklődés egyik oka az volt, hogy a csehszlovák vezetés tudatosan rejtve akarta a természeti kincset tartani Beregszász fejlődésének megakadályoztatására, amely a porcelángyár felépítésével megtörtént volna. Beregszász nemzetközi fővasútvonalon feküdt, amely miatt könnyedén meg lehetett közelíteni, emiatt is „predesztinálva” volt arra, hogy a Magyar Királyság egyik jelentős ipari központjává tegyék. A kaolin minőségét igazolta az európai hírnevű „tordai” cserepesek, a fővárosi Gellért-gyógyfürdő csempekupolája, Kisfalud községbe vagonszámra történő szállítása. Beregszász számára a gyárak felépítése szükségszerű volt a jövedelmezés és fejlesztés mellett a munkanélküliség kérdésének megoldása miatt, amely a vasútállomástól 5 kilométer távolságra található kaolinbánya lehetőséget biztosított az értelmiségi fiatalság ipartelepeken való elhelyezkedéséhez. A kaolin mellett Beregszász természeti kincsei között a műtrágyát tartották számon, becslését még az Osztrák-Magyar Monarchiában állapították meg, amely szerint 150 évig lett volna képes ellátnia a dualista birodalmat. Pénzcsoportot szerveztek egy porcellán-, cserép és csempegyár felállítására, amely idegen tőke bevonását szorgalmazta a vállalkozásba, ezzel a várost jövedelmezőbbé tételét is szolgálta. 1940 júliusában olasz küldöttek érkeztek a beregszászi, benei, kovászói, kaolin és timsó bányákhoz, őket dr. Magócsi Ditz Sándor miniszteri biztos vezette körbe. A látogatás után remélték a küldöttségtől az ásványi kincsek feltárásában rejlő potenciálok felismerését.¹⁰⁹ A bányászatot a Schönborn és Latorca Rt. végezte, amelynek egyik bérleje több évtizede a beregszászi Stern Bernát volt, aki kutatásokat is végzett a bányákban és ellene Beregszászban 1943 májusában peres eljárást kezdeményeztek az alperesek által jogtalanul kibányászott kaolinokért és 140 000 pengő kártérítést követeltek. A vád szerint Stern Bernát a Schönborn uradalom tulajdonához tartozó területen túlment és a városi földek alá került. Szakértői megállapítás szerint a kibányászott kaolin értéke 140 000 pengő volt.¹¹⁰

¹⁰⁸ Nadas Anna szerk.: Hirdmény. Kárpátalja, 1940. január 21, VIII. évfolyam, 3. szám. Old.: 4.

¹⁰⁹ Nadas Anna szerk.: Porcellán cserép és csempegyárat akarnak felállítani Beregszászon. Kárpátalja, 1940. március 17, VIII. évfolyam, 11. szám. Old.: 3.

¹¹⁰ Kovács Miklós szerk.: Jogtalanul bányászták ki Beregszász város kaolinját ?. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. május 11, XXIV. évfolyam, 104. szám. Old.: 3.

1940 márciusában Beregszászban határoztak olajos magvak termelésére, amely célra 4 hold földet szójabab-, rendes bab- és uborkamaggal ültettek volna be. A magokat a „Futura” szövetkezettel kötött szerződés alapján utóbbi fél termelte és vette volna át a szükséges magokat, siker esetén a bevetendő földek méretének növeléséről határoztak volna.¹¹¹ A tojásértékesítés folyamatához tartozott, hogy 1940 júniusában Beregszászban a földművelési minisztérium rendelete értelmében hosszú idők tárgyalását és felterjesztését követően a Magyar Királyság legnagyobb költőtelepének felállításáról döntöttek, amely 40 000 csirke gépen történő költségét tette lehetővé. A beruházáshoz a telket, személyzetet és a fűtést Beregszász, míg a gépeket a földművelésügyi minisztérium biztosította. A telep helyszíne a Bocskay utcán volt és a szükséges gépeket ekkor kezdték el szállítani. A földművelésügyi minisztérium baromfikeltető szakembert és minisztert küldött.¹¹² Az árak meghatározása szerint a kiköltésre alkalmas tojásokat a legmagasabb, míg a kikelt csirkéket a legolcsóbban juttatták el az igénylőkhöz.¹¹³ 1940. június 15-én, délelőtt 11:00-kor tartotta a Beregszászi Terményáruraktár r.t. Beregszászban az alapszabályok a magyar törvénnyel és jogszabályokkal összhangban történő módosítása céljából.¹¹⁴ 1940 decemberében alakult meg Beregszászban a Magyar Királyság 12. baromfikeltető telepe¹¹⁵, amelynek költsége 30 000 pengő volt.¹¹⁶ A baromfikeltető vezetésére Ládvaly Istvánt bízták meg.¹¹⁷

A „visszacsatolt” Felvidék és Kárpátalja gazdaságának megsegítésére Beregszászban létesített fiókot a Bereg-Máramarosi Kereskedelmi Bank R.T. és a Pest Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete 1940 áprilisában.¹¹⁸ Ugyanebben a hónapban ifj. Weisz Ferenc bankigazgató elnökletével létesített fiókot Beregszászban a Felsőmagyarországi Hitelbank, amely a Szlovák Hitelbank által kiadott betétjeit teljesen kifizette vagy sajátjára cserélt.¹¹⁹ B. Lábdy Erzsébet a Batthyányi utca 44. szám alatt megnyitotta a „Mateosz” tehervontató vállalkozását Beregszászban és környékén, amely azlegelőnyösebben és legjobb kiszolgálással látott el költözést és fuvarozást. A rendeléseket az Ugar-cégnél ideiglenesen vette fel és továbbította a Kossuth-tér 186. szám alá a 186-os telefonszámon keresztül.¹²⁰ 1940 április végén több

---

¹¹¹ Nadas Anna szerk.: Olajos magvakkal kísérletezik Beregszász városa. Kárpátalja, 1940. március 17, VIII. évfolyam, 11. szám. Old.: 4.

¹¹² Nadas Anna szerk.: Negyvenezer tojásra baromfikeltetőt létesít a földművelésügyi miniszter Beregszászban. Kárpátalja, 1940. március 24, VIII. évfolyam, 12. szám. Old.: 4.

¹¹³ Kováts Miklós szerk.: Beregszászon állítják föl Magyarország legnagyobb költőtelepét. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. június 4, XXI. évfolyam, 125. szám. Old.: 2.

¹¹⁴ Kováts Miklós szerk.: Meghívó. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. június 6, XXI. évfolyam, 127. szám. Old.: 4.

¹¹⁵ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. december 31 – 1941. január 1, XXII. évfolyam, 1. szám. Old.: 5.

¹¹⁶ Kováts Miklós szerk.: Baromfikeltető központ Beregszászban. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. február 17, XXII. évfolyam, 40. szám. Old.: 3.

¹¹⁷ Nadas Anna szerk.: Baromfikeltető Beregszászban. Kárpátalja, 1941. február 17, IX. évfolyam, 7. szám. Old.: 2.

¹¹⁸ Nadas Anna szerk.: A Bereg-Máramarosi Kereskedelmi Bank rt. a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete Beregszászban megkezdte működését. Kárpátalja, 1940. április 7, VIII. évfolyam, 14. szám. Old.: 1.

¹¹⁹ Nadas Anna szerk.: Megkezdte működését Beregszászban a Felsőmagyarországi Hitelbank fiókjá. Kárpátalja, 1940. április 7, VIII. évfolyam, 14. szám. Old.: 2.

¹²⁰ Nadas Anna szerk.: Fekesházy Zoltán alispán személyesen járta be a megye árvízsujtotta területeit. Kárpátalja, 1940. április 14, VIII. évfolyam, 15. szám. Old.: 2.

országos téglagyárban nem tudtak elegendő mennyiségű téglát legyártani, amely miatt hiány alakult ki. Beregszászban 3 téglagyárnál ennek ellenkezője történt, ugyanis 1939-ről megmaradt 1,5 millió, 40 000 pengő értékű, eladatlan téglá, amely magyarázatul szolgált arra, hogy miért nem volt magán- és középítkezés a városban. A hiánnyal küzdő helyekre pedig nem lehetett ezeket leszállítani a vasúti fuvar nagysága okán az 5%-os fuvarfedvezmény ellenére, amely kevés volt és legalább 20%-os lett volna elegendő a 200 kilométeres körzetben való versenyképesség fenntartásához. A 3 téglagyárban teljes üzemen naponta 90 – 100 000 darab téglát tudtak legyártani, amely 600-700 munkás számára csak októberig tudott fizetést biztosítani, amely komoly probléma volt, hiszen más számottevő ipara Beregszásznak nem volt. A munkások hatóságilag meghatározott napi díja 3 – 3.60 pengő, míg a szakmunkásoknak 4.30 – 5.50 pengő volt. Ezért a 20%-os fuvarfedvezmény mellett szorgalmazták legalább 600 munkás állandó alkalmazását.¹²¹ Az 1940 áprilisi árvíz károsultjainak a Beregszászi Téglagyárak Központi Irodája 500 pengő értékű téglát kínált fel¹²², majd 1941 januárjában Szeged 20-30 próbálkozást követően rendelt a városi téglagyárból, amelynek lekötése a MÁV, azaz a Magyar Államvasutak különleges tarifakedvezményétől függött. A rendelés Beregszász számára piacot, gyártás beindulását és munkát jelentett, amelyhez a kedvezmény megadásának kérdésében kérvényt nyújtottak be.¹²³

Az Árpád utca 91. szám alatt működött a Barta szőlőoltványtelep, amelyben kétéves, „elsőrendű”, vagyis elsőosztályú szőlőoltványokat árultak különféle csemege- és borfajtákhoz.¹²⁴ A Horthy Miklós utca 52. szám alatt Neuwelt János szőlőbirtokos prima minőségű Ripária Portális gyökeres szőlővesszőt árult.¹²⁵ Gróf Teleki Mihály földművelésügyi miniszter 1940 áprilisában-májusában tett kárpátaljai útja során Beregszászon is keresztültutazott, amely során dr. Hubay Kálmán polgármesterrel és Halmos akkori városi főjegyzővel, Fekésházy Zoltán alispánnal tárgyalt. Hubay egy terjedelmes memorandumot adott át Telekinek, amelyben egy tejközpont, gyümölcsaszaló, vincellér-iskola, baromfikeltető helyi felállítását javasolta, valamint kiemelte a város üdülésre való alkalmasságát.¹²⁶ Beregszászban a Horthy Miklós utca 32. szám alatt működtette fűszerkereskedését Winkler Ábrahám.¹²⁷ 1940 júniusában Beregszászban bejelentették egy gyümölcsösomagoló felállítását és rövid időn belüli felépítését a „Futura” telep mellett,

---

¹²¹ Nadas Anna szerk.: A beregszászi téglagyárakban másfél millió téglá hever eladatlanul. Kárpátalja, 1940. április 22, VIII. évfolyam, 16. szám. Old.: 1.

¹²² Nadas Anna szerk.: Adakozás az árvízkárosultaknak. Kárpátalja, 1940. április 22, VIII. évfolyam, 16. szám. Old.: 4.

¹²³ Nadas Anna szerk.: Beregszászi téglát vásárol Szeged. Kárpátalja, 1941. január 26, IX. évfolyam, 4. szám. Old.: 2.

¹²⁴ Nadas Anna szerk.: Kétéves, elsőosztályú szőlőoltványok különböző csemege és borfajtában. Kárpátalja, 1940. április 14, VIII. évfolyam, 15. szám. Old.: 4.

¹²⁵ Nadas Anna szerk.: Eladó szőlővessző. Kárpátalja, 1940. április 29, VIII. évfolyam, 17. szám. Old.: 4.

¹²⁶ Nadas Anna szerk.: A földművelésügyi miniszter Beregszászon. Kárpátalja, 1940. május 5, VIII. évfolyam, 18. szám. Old.: 2.

¹²⁷ Nadas Anna szerk.: Nyilatkozat. Kárpátalja, 1940. június 2, VIII. évfolyam, 21. szám. Old.: 4.

a vasút környékén, amelynek feladata a termelők értékesítésre gyümölcsseinek szakszerű csomagolása volt azok keresettségének emeléséhez.¹²⁸

A pénzügyminisztérium rendeletben korlátozta és ellenőrizte a denaturált szesz forgalmazását a beregszászi, huszti, ungvári, nyíregyházi pénzügyigazgatóságok kerületeiben az egészségre káros hatása és a nagy mennyiségű gyakori fogyasztásuk miatt.¹²⁹ Ennek pótlására a kormányzói bizottság jóváhagyásával a Hangya kiadta a „Vidító” nevű, természetes borból készült, erős, olcsó áron értékesített italát, amelynek készítésekor fagyasztással a vizet kiszorították és a szesztartalmat erősítették. A denaturált szesz kiszorítása sikeres volt, amelynek eredményeképp újabb kormányrendelet adtak ki, amely szerint 1940. július 1-től csak a pénzügyigazgatóság engedélyével rendelkező illető árusíthatott denaturált szeszt, valamint csak azok a szövetkezetek, kereskedők adhatták el a terméket, akik az adott település által, akár Beregszászban is, kiállított beszerzésre feljogosító igazolvánnyal, engedéllyel rendelkezett.¹³⁰ A Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének kárpátaljai kirendeltségein belül Beregszászban is működtettek fiókot, amelynél a 186-os telefonszámon keresztül tudtak ügyet intézni és ahol a vetőmagok csávázásához Abavitot és a zsisziktelenítésre használt Anoxot árultak. A két termék árusításának célja a rézgáliccal való takarékoskodás volt.¹³¹

Az Abavit terméket Beregszászban az Ugar-cégnél, a Kossuth Lajos-tér 3. szám alatt lehetett beszerezni.¹³² Ugyanebben a hónapban a beregszászi szőlővidéken a peronoszpóra és lisztharmat teljesen elpusztította a termést, amelynek következtében úgy számoltak, hogy 100 méternyi területen 1 fültre elegendő termést találnak, holdanként átlagban 3 liternyi bornál többet nem tudnak termelni, a költségek pedig a must árához képest jóval magasabb volt. Akkoriban egy jó minőségű borért 90-95 pengőt kértek el, de az 1 pengő feletti ár mellett tartottak ki és reménykedtek annak megvalósulásában.¹³³ Az aggodalom 1940 szeptember elején nyilvánvalóvá kezdett válni, ugyanis már 1 pengő felett árulták a bort, az 1 hónappal korábban számolt 3 liter helyett 2 literben gondolkodtak, nem akarták a készleteket eladni, szőlőfürtöket csak a piaci standoknál lehetett pár kilogrammot találni, csemegeszőlő nem termett. A szürettről teljesen lemondtak, de még pénzük sem volt a szőlőgazdáknak a beteg szőlők ápolására, ezért

---

¹²⁸ Nádas Anna szerk.: Meg lesz a beregszászi gyümölcs-csomagoló. Kárpátalja, 1940. június 16, VIII. évfolyam, 24. szám. Old.: 4.

¹²⁹ Kováts Miklós szerk.: Nem isznak többé denaturált szeszt Kárpátalján. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. június 21, XXI. évfolyam, 139. szám. Old.: 2.

¹³⁰ Kováts Miklós szerk.: Eredményesen küzdenek hatóságaink Kárpátalján a mérgező denaturált szesz fogyasztása ellen. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. július 17, XXI. évfolyam, 160. szám. Old.: 3.

¹³¹ Kováts Miklós szerk.: Mire vár Románia ?. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. július 20-21, XXI. évfolyam, 163. szám. Old.: 1.

¹³² Kováts Miklós szerk.: Adótörlések Ung vármegye egyes községeiben. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. augusztus 10-11, XXI. évfolyam, 181. szám. Old.: 3.

¹³³ Nádas Anna szerk.: A szakértők még a holdanként 5 hektoliteres átlagot is túlzott becslésnek tartják. Kárpátalja, 1940. augusztus 25, VIII. évfolyam, 34. szám. Old.: 2.

egy kamatmentes hosszú lejáratú kölcsön biztosítását kérték.¹³⁴ 1940 szeptemberében kormányrendeletet adtak ki a bor kereskedelmi alap árainról, amelynek következtében beszüntették a szőlőgazdák a készletek eladását a silány termés miatt magasabb árban történő kárpótlásában bízva. A rendelet értelmében a minőségi bortermő vidékekhez sorolták a muzsalyi szőlőhegyet, amely miatt malligánd fokként a maximális ár helyett 8 fillért fizettek, amely egy 10 fokos liter borban számítva 80 fillért kapott a termelő. E célból akciót indítottak el a beregszászi szőlővidék a muzsalyi szőlőhegy kategóriájába történő besorolására.¹³⁵

1940 szeptemberében fogadták el Beregszász 1941. évi költségvetését, amelyben csökkentették az adminisztratív kiadásokat a szociális kiadások biztosítása céljából. E szerint a kiadás 881.912 volt, a bevétel 770.594 pengő 111.318 pengő hiánnyal, amelyet 84%-os póttadóval fedeztek. Elkülönítettek a közegészségügyre 34.777, a közoktatásügyre és közművelődésre 75.997, szegények támogatására 48.700, közlelmezésre 80.104, városfejlesztésre 109.351 pengőt.¹³⁶ A költségvetés elfogadását követően az 1940. évi szőlőtermés Bereg-Ugocsa ideiglenesen egyesített vármegyének szőlővidékein katasztrofális volt, amelynek előreláthatósága miatt redukálódtak a munkálatok, a csemegeszőlő szállítás teljesen elmaradt és emiatt több helyen elmaradt a szüret eredményezve ezzel a munkanélküliséget. A probléma mértéke a megyei közigazgatási bizottságot is foglalkoztatta és megoldásként a katonaság és iskolák építésére ingyen telket, követ és homokot biztosított, valamint felhívta a lakosság figyelmét a magánépítkezések megkezdésére annak korábbi megszűnése és a munkanélküliség visszaszorítása céljából.¹³⁷ 1940. október 16-án dr. Hubay Kálmán polgármester pályázati hirdetményt tett közzé, amelyben a Beregszász tulajdonát képező Korona bazárépület 2. számú helyiségeire nyert korlátlan italmérési engedélyének üzletvezető útján történő gyakorlásáról, amelyben a munkadíjat az eladott szeszes italok bruttó bevételének 8%-ból adták, a város biztosította a fűtést, világítást és szükséges berendezést, valamint az üzletvezető 1000 pengőt volt köteles készpénzben letétbe helyezni kötelezettségeinek vállalásának biztosítására a város pénztárába. A pályázatot 1941. február 15-éig 12:00-ig a városi iktatóba azok nyújthatták be, akik fedhetetlen előéletűek, önjogúak és magyar állampolgárok voltak.¹³⁸ 1940. december 2-án dr. Hubay Kálmán polgármester hirdetményt tett közzé, amelyben a város

---

¹³⁴ Nádas Anna szerk.: Csemegeszőlő sem termett, a borárak tovább emelkednek. Kárpátalja, 1940. szeptember 1, VIII. évfolyam, 35. szám. Old.: 2.

¹³⁵ Nádas Anna szerk.: Indítsunk akciót a beregszászi boroknak a muzsalyi kategóriába való sorozása érdekében. Kárpátalja, 1940. szeptember 8, VIII. évfolyam, 36. szám. Old.: 1.

¹³⁶ Kováts Miklós szerk.: Szociális szellemben állították össze Beregszász jövő évi költségvetését. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. szeptember 18, XXI. évfolyam, 213. szám. Old.: 3.

¹³⁷ Kováts Miklós szerk.: Iskolák és kaszárnya építésével enyhítik Beregszászon a rossz szőlőtermés okozta munkanélküliséget. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. október 16, XXI. évfolyam, 237. szám. Old.: 1.

¹³⁸ Nádas Anna szerk.: Pályázati hirdetmény. Kárpátalja, 1940. október 6, VIII. évfolyam, 40. szám. Old.: 4.

tulajdonát képző üzlethelységek bérlete december 31-én lejár és ezért a bérlők december 15-ig a gazdasági ügyosztálynál kellett jelentkezniük a bérbeadást illető felvilágosítás érdekében.¹³⁹

Özv. Schwartz Dezsőné A Horthy Miklós utca 1. szám alatt létesített „méltányos árak, megbízható áru!” elvének alapján szőrmekereskedést, amelynek kínálatában „elsőrendű”, vagyis elsőosztályú, fővárosi szabázmester által készített bundák, boák, szőrmézések voltak.¹⁴⁰ Bereg vármegye és Beregszász zsírellátásában nehézségeket tapasztaltak, amelynek megoldása és a problémamentes biztosítása érdekében Fekésházy Zoltán alispán szerződést kötött Gáspár Miklós földbirtokossal 1000 darab sertést hizlalására. A szerződés értelmében mind a sertéseket, mind a felhizlalásukhoz szükséges eleséget maximális áron volt köteles átengedni, megkapni.¹⁴¹ A Kont Manó-féle alagsó-tetőcserép és téglagyár r.t. mellett ismert és ajánlott volt Winkler József gőztéglagyára Beregszászban.¹⁴² Weisz Imre működtette a „Glória” gyógyszerért 147-es-, Neuwelt Sándor és fiai pedig műmalmot 611-es telefonszám elérhetőséggel.¹⁴³

Beregszász az 1940-es költségvetést pozitívan zárta el, amelynek eredményeként felesleget mutattak ki azután, hogy 1.169 millió pengő bevételből 1.162 milliót tett ki a kiadás. A siker Benkő Sándor számvevőségi főnöknek tulajdonították.¹⁴⁴ Beregszászban élt és dolgozott Izsák Ödön cipésmester, aki műhelyét 1907-ben alapította és munkássága a városon kívül is ismert volt. Külön jellegzetessége volt az, hogy azon kevés műhelyekhez tartozott, ahol a munkások változatlanul, több évtizeden keresztül, legnagyobb egyetértésben dolgoztak együtt a mesterrel. Híres mottója az volt, hogy „Élni és élni hagyni!”, alatta pedig az, hogy „Testvér a testvéért!”. A legismertebb munkásai Vas Mózes, Stark Ignác, Doma Gusztáv, Koszta Miklós, Reismann Márton, Blahut László, Zelovits Miklós, Csada József és Ruszin Ferenc voltak.¹⁴⁵ 1941 februárjában kisebb aggodalmat keltett Beregszászban a liszt gyors felvásárlása a gazdagabbak által, amelyre Péchy Szabolcs, Bereg vármegye főispánja, közellátási kormánybiztos biztosította a város lakosságát a mihamarabbi ellátásról. A lisztszükséglet összeírását végrehajtották és leadták, Hódmezővásárhelyen 10 vagon liszt szállításra készen volt.¹⁴⁶ 1941 márciusában Fekésházy Zoltánné, a főispán felesége és a Magyar Asszonyok Nemzetközi Szövetségének

---

¹³⁹ Kováts Miklós szerk.: Hirdetmény. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. december 4, XXI. évfolyam, 277. szám. Old.: 4.

¹⁴⁰ Nádas Anna szerk.: A szőrme ékszer!. Kárpátalja, 1940. október 13, VIII. évfolyam, 41. szám. Old.: 3.

¹⁴¹ Kováts Miklós szerk.: Beregvármegye alispánja a zsirellátás biztosításáért. Kárpáti Magyar Hírlap, 1940. december 17, XXI. évfolyam, 287. szám. Old.: 2.

¹⁴² Nádas Anna szerk.: Beszámoló Péchy Szabolcs új főispánunk ünnepélyes beiktatásáról. Kárpátalja, 1940. december 22, VIII. évfolyam, 51. szám. Old.: 4.

¹⁴³ Nádas Anna szerk.: Hol tölti Beregszász közönsége a Szilvesztert?. Kárpátalja, 1940. december 22, VIII. évfolyam, 51. szám. Old.: 6.

¹⁴⁴ Kováts Miklós szerk.: Beregszász kitünően zárta le múltévi költségvetését. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. február 5, XXII. évfolyam, 30. szám. Old.: 1.

¹⁴⁵ Nádas Anna szerk.: Egy beregszászi iparosnál évtizedek óta dolgoznak a munkások. Kárpátalja, 1941. január 1, IX. évfolyam, 1. szám. Old.: 3.

¹⁴⁶ Kováts Miklós szerk.: A megnyugtató Beregszász. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. február 25, XXII. évfolyam, 47. szám. Old.: 3.

elnöke 2 hónapos díjtalan szövőtanfolyamot indított el Beregszászban.¹⁴⁷ Ezzel párhuzamosan kormányrendelet tettek közzé 32 textilkereskedő körzetek felállításáról, amelyen belül a Munkács-beregszászi hatásköre Bereg-Ugozca ideiglenesen egyesített vármegyékre és a beregszászi közigazgatási kirendeltség területére terjedt ki.¹⁴⁸ A Beregszász-vidéki szőlőgazdák is hozzájárultak a földművelésügyi minisztérium 1940 decemberében, a községek, hegyközségek az évi bortermés adataira hivatkozva elkészített kamatmentes „Zöldhittelhez”, amely során a szövetkezetektől minden igényjogosult számára tájékoztatót tartalmazó kötlevelet adtak ki. Akik jelentkeztek és megkapták a kötleveletet, azok reflektálhattak a kamatmentes „Zöldhittelre”.¹⁴⁹ Az 1941-es költségvetésben számolt hiányosságot, amelynek pótlására 84%-os pótdótot állapítottak meg, 1941 áprilisában a belügyminisztérium rendeletben törölte azt el és 65%-ra csökkentette le a mennyiséget.¹⁵⁰ Beregszász városa összesen 3000 pengővel járult hozzá ahhoz a 200 000 pengős hitelalaphoz, amelynek célja Bereg és Ung vármegyének kereskedőinek és iparosainak kamatmentes kölcsönének biztosítása volt.¹⁵¹

1941. március 11-én Beregszászban rendes közgyűlést tartottak, amelyen megszavazták a város 1940. évi pótköltségvetését és amelyben a szükségletet 84.433 pengőben, a fedezetet 87.765 pengőben határozták meg. A döntés indoka az volt, hogy egyes rovatokon lévő előirányzati összegek elégtelennek bizonyultak és a szükségleti többletek sürgős, halaszthatatlan gondoskodásáról a pótköltségvetéssel kívánták elérni. A dokumentumot 1941. április 24-én terjesztette fel Hubay Kálmán polgármester Fekésházy Zoltán alispánnak, aki 1941. július 23-án írt válaszlevelében közölte, hogy mivel a számadási időszak lejártát követően terjesztették fel a pótköltségvetést, ezért érdemi tárgyalás alá nem vette a belügyminisztérium.¹⁵² 1941. május 27-én véghatározatot adtak ki Beregszász 1940. évi pótköltségvetéséről, amelynek szükségletét és fedezetét 84.433 pengőben, hiány nélkül határozták meg.¹⁵³ A pótköltségvetésen belül a vágóhidon fűtésre és világításra 476, az épület fenntartására 1532, telefon beszerelésére 555, gépüzem áramdíjára 12.329, fűtő üzemanyagra 554, mérleghitelesítésre és vegyesekre 523, apaállatok takarmányozására 3434, istálló bérlet és fenntartási költségekre 140 pengő tényleges kiadást írtak elő.¹⁵⁴

---

¹⁴⁷ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. március 4, XXII. évfolyam, 53. szám. Old.: 3.

¹⁴⁸ Kováts Miklós szerk.: A textilnagykereskedő körzetek beosztása. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. március 6, XXII. évfolyam, 55. szám. Old.: 1.

¹⁴⁹ Kováts Miklós szerk.: Az Ungvár és Beregszász-vidéki szőlőgazdák is hozzájutnak a kamatmentes zöldhittelhez. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. március 28, XXII. évfolyam, 72. szám. Old.: 2.

¹⁵⁰ Kováts Miklós szerk.: A belügyminiszter Beregszász 84 százalékos pótdótdóját 65 százalékra szállította le. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. április 8, XXII. évfolyam, 81. szám. Old.: 2.

¹⁵¹ Kováts Miklós szerk.: Ung és Bereg megyéből többszáz kereskedő és kisiparos jut kamatmentes kölcsönhöz. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. április 15, XXII. évfolyam, 85. szám. Old.: 2.

¹⁵² KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 550, lap 8, 9, 10 (Beregszász 1940. évi kiegészítő költségvetése és annak jóváhagyásával kapcsolatos levelezés).

¹⁵³ Ugyanott, lap 117.

¹⁵⁴ Ugyanott, lap 110, 112.

A földművelésügyi minisztérium 1941. április 23-ra délután 15:00-ai kezdettel egy 3 napos gyakorlati előadást szervezett Beregszászban a fontosabb borkezelési munkálatokról¹⁵⁵. A beregszászi magyar királyi szőlészeti és borászati kerületi felügyelőség 1941 májusában felhívást intézett a szőlőgazdák, így a beregszásziak részére is az úgynevezett „Zöldhitel akcióról”, amely szerint azon szőlőgazdák, akiknek főtermelési forrásuk a bortermelés volt és a tavalyi évben nem rendelkeztek holdanként 3 hektoliternyi borral, azok számára kamatmentes kölcsönt hirdettek.¹⁵⁶

Az Ungvár székhelyű viski Hánka Zsolt fa-szén és kokszereskedelmi vállalata Beregszászban is fióktelepet működtetett, amelynek raktárában cement, mész, carbid és építkezési anyagok voltak.¹⁵⁷ 1941 júniusában döntöttek a piac áthelyezéséről, ugyanis a Kossuth-téren tartott vásárok idején az áruszekerek eltorlaszolták az utat és a főteret szeméttel töltötték meg.¹⁵⁸ 1941 júliusában Varga József iparügyi miniszter rendeletet adott ki a „visszacsatolt” Felvidéken létesítendő úgynevezett „mintaműhelyek” felállításáról a régió továbbfejlesztése céljából. A „mintaműhelyek” két típusát határozták meg, a szabóiparit és cipésziparit, amely közül Beregszászban mindkettőt létesítették.¹⁵⁹ A kereskedelmi minisztérium rendelete alapján László Károly kapott megbízást a beregszászi textilkereskedelmi körzet vezetői tisztségének betöltésére.¹⁶⁰ Bereg vármegye szerte kenyér és liszthiány lépett fel, köztük Beregszászban, amelyre Péchy Szabolcs főispán és Fekésházy Zoltán alispán gyors reagálásának köszönhetően sikerült biztosítani a lisztszükségletet.¹⁶¹

1941 augusztus végén készült el Beregszász az évi záradása, amelyben a költségvetés szükségletben 832.866 pengő volt, annak fedezete 752.682 pengő volt körülbelül 80 000 pengő hiánnyal, amelyet 66%-os pótdóból fedeztek és emellett nem volt kivitelezhető az átfogóbb városfejlesztést. A bevétel 1.190.882 pengő volt, amelynek 42%-át, vagyis 406 000 pengőt személyi járandóságokra, amelybe a szőlő, erdő és bányamunkák költségeit is beleértették, a maradék 58%-ot a háztartási ágazatok dologi szükségleteire fordították, a kiadás pedig 1.184.530 pengő. Csökkent a bor és húsfogyasztási adóból bejövő összeg, előbbi 1939-hez képest 16.300 pengővel, utóbbi 9%-al a bevezetett hústalan napoknak tulajdonítva.¹⁶² A „Futura” Beregszászban létesített bevásárló kirendeltségében

¹⁵⁵ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. április 15, XXII. évfolyam, 85. szám. Old.: 3.

¹⁵⁶ Kováts Miklós szerk.: Kölcsön szőlőgazdák részére. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. május 20, XXII. évfolyam, 115. szám. Old.: 2.

¹⁵⁷ Kováts Miklós szerk.: Kitermelt, széltörött fenyőfa árverési hirdetménye. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. május 31, június 1-2, XXII. évfolyam, 123. szám. Old.: 4.

¹⁵⁸ Nádas Anna szerk.: Végre megoldódott a beregszászi piac elhelyezésének problémája. Kárpátalja, 1941. június 30, IX. évfolyam, 25. szám. Old.: 1.

¹⁵⁹ Kováts Miklós szerk.: Kisipari mintaműhelyek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. július 4, XXII. évfolyam, 151. szám. Old.: 3.

¹⁶⁰ Kováts Miklós szerk.: Az új textilnagykereskedők a munkácsi, beregszászi és huszti körzetekben. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. augusztus 2-3, XXII. évfolyam, 176. szám. Old.: 2.

¹⁶¹ Kováts Miklós szerk.: Megoldják Bereg vármegye lisztellátását. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. augusztus 18, XXII. évfolyam, 188. szám. Old.: 1.

¹⁶² Kováts Miklós szerk.: 80 ezer pengővel több a kiadása Beregszásznak mint a bevétele. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. augusztus 22, XXII. évfolyam, 191. szám. Old.: 1.

albizományosokhoz tartoztak név szerint Gárdus József Szatmárcsekéből, Kőszeghy Pál Beregsomból, Imre Jenő Feketeardóból, Demjén Béla Bátyúból, Merenics Mihály Ilosváról, Fóri Gusztáv Tiszacsécséről, Hegyi József Tarpáról, a „Hangya” huszti kirendeltsége, Virág Ferenc Nagypaládról, Sági István Tiszaújlakról, Szaplomczay Pál Máramarosszigetről, Béres Antal Ökörmezőről, Illésy Gábor Gulácsról. A Kereskedelmi Hivatal által „Hombár” főbizományosként kijelölt kereskedők és malmok listájában Beregszászból Bakonyi Ferenc, Pcsellár Viktor bérlő és a Beregszászi Malom voltak a jelöltek.¹⁶³ Beregszászban tartott rendes ülést a Közigazgatási Bizottság, amelynek fő kérdése Bereg vármegye lisztellátása volt. Fekesházy Zoltán alispán jelentését felolvasták, amelyben tájékoztatta a vezetést a megkezdett tárgyalásokról, valamint a rossz terméseredményekről és az időjárás miatt károsan befolyásolt szőlőéresi kilátásokról. A lisztellátást az 1942-es aratásig biztosították.¹⁶⁴

1941. szeptember 13-án Beregszászban rendes közgyűlést tartottak, amelyen elfogadták a város 1942. évi költségvetését. A szükségletet 1.016.620, a fedezetet 888.270 pengőben határozták meg 128.350 pengő hiánnyal, amelyet a 151.000 pengőt kitevő állami egyenesadó alap után 85%-os községi pótdó kivetésével engedélyeztek.¹⁶⁵ Az 1942. június 11-én tartott rendes közgyűlésen a belügyminisztérium változtatásokkal elfogadta az 1942. évi költségvetést, amelyben a szükségletet 1.086,904, a fedezetet 973.550 pengőben határozták meg 113.354 pengős hiánnyal, amelynek fedezetéül a 162.000 pengő állami adóalap után 70%-os pótdó kivetését engedélyezték, az általános keresetiadó kivetési kulcsát 6%-ban állapították meg. A költségvetésen belül 2000 pengővel emelték a kőbánya bevételeit. A jegyzőkönyvet 1942. június 27-én küldték fel az adóhivatalnak.¹⁶⁶

Az 1941 novemberében tartott beregi szüret rossz eredménnyel zárult a hosszú tél, hideg tavasz, hűvös nyár és az esős ősz miatt és az 1939-es telet sem tudta még a szőlővidék kiheverni. A rossz eredmény a csemegeszőlőnél mutatkozott meg, mivel más vidékekről kellett importálnia Beregszásznak, a piacon megjelentek a más vidékekről származó fajták, mint a gyöngyösi. Az őszi esőzés kárt okozott a termésben, amelyet 4 hektoliter bortermésre becsültek és a 13-17 cukorfok gyenge minőségéről árulkodott. Mustot alig tudtak eladni és az „óbor”, tehát a régi bór eladási ára az intervenciósnál magasabb volt eredményezve ezzel az alacsony eladásokat.¹⁶⁷ A Magyar Királyság területén 91 nyersbőrkereskedelmi körzetet létesítettek körzeti székhelyekkel, utóbbiak közé tartozott Beregszász is

---

¹⁶³ Kováts Miklós szerk.: A „Hombár” bevásárló szövetek címtára. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. szeptember 23, XXII. évfolyam, 217. szám. Old.: 3.

¹⁶⁴ Kováts Miklós szerk.: Biztosítva van Beregmegye lisztellátása a jövő aratásig. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. szeptember 24, XXII. évfolyam, 218. szám. Old.: 2.

¹⁶⁵ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 709, lap 147.

¹⁶⁶ Ugyanott, lap 124, 125, 126, 136.

¹⁶⁷ Kováts Miklós szerk.: Gyengén sikerült a beregi szüret. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. november 5, XXII. évfolyam, 253. szám. Old.: 2.

és Korom László töltötte be a nyersbőrbizományosi tisztséget.¹⁶⁸ Beregszászban az állandó közpincészet 1941. december 1-én indította el háromnapos, ingyenes tanfolyamát a fontosabb borkezelési munkákról, az erdélyi kölcsönre a város 8000 pengőt jegyzett.¹⁶⁹ dr. Hubay Kálmán, Beregszász polgármesterének elnökletével 1941 decemberében megalakult a Közjóléti Szövetkezet, amely 500 pengő értékben 250 üzletet jegyzett, azok száma összesen 447 volt.¹⁷⁰ A Munkács székhelyű Bereg-Máramarosi Kereskedelmi Bank R.T. a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Leányintézete volt, amely Beregszászban fiókot létesített és betétek kezelésével, kölcsönök folyósításával foglalkozott. A Kassai székhelyű Felsőmagyarországi Hitelbank R.T. Beregszászban is fiókot működtetett, amelynek saját városi vállalata a Horthy Miklós utca 77. szám alatt működött Beregszászi Termény és Áruraktár R.T volt, amely napi szinten, megállapított áron, készpénzfizetés mellett vette át a különböző gabonatermékeket a városi, bátyúi, beregsomi és mezőkaszonyi raktáraiban¹⁷¹ és a 141-es telefonszámon lehetett nálunk érdeklődni.¹⁷² 1941 decemberében a kereskedelmi minisztérium Beregszász számára megadta a szerdai és szombati napon tartandó heti vásártartási engedélyt.¹⁷³

1942 márciusában kezdték meg a Beregszász-környéki mocsarak lecsapolását, amelyre 1500 pengőt fordítottak.¹⁷⁴ Beregszász 1942. évi költségvetését Budapesten tárgyalták meg, amelyben a kiadást 1.086.904 pengőben, a bevételt 973.555 pengőben határozták meg 113.454 pengő hiánnyal, amit 162 000 pengő állami adóalap után¹⁷⁵ 70%-os pótdadóval és 6%-os kereseti adókulccsal fedeztek.¹⁷⁶ dr. Hubay Kálmán felszólította Beregszász lakosságát arra, hogy tartózkodjon a társasvacsoráktól, bankettektől, lakomázásoktól a háborús helyzet miatt, ennek megszegéséért akár élelmiszerkészlet elkobzása is járt.¹⁷⁷ A pénzügyminisztérium 26.413. számú rendeletének értelmében a beregszászi, máramarosi, ungvári pénzügyigazgatóságok kerületeiben csak az a kereskedő árusíthatott kicsiny, zárt edényben tárolt denaturált szeszt, aki engedélyt kapott a helyi pénzügyigazgatóságtól.¹⁷⁸ 1942 júliusában a

---

¹⁶⁸ Kováts Miklós szerk.: Kik a nyersbőrbizományosok Ungváron és Kárpátalján. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. november 10, XXII. évfolyam, 257. szám. Old.: 2.

¹⁶⁹ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. november 29-30, XXII. évfolyam, 274. szám. Old.: 2.

¹⁷⁰ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. december 4, XXII. évfolyam, 278. szám. Old.: 3.

¹⁷¹ Kováts Miklós szerk.: A herceg és az álszent pápa. Kárpáti Magyar Hírlap, 1941. december 23-28, XXII. évfolyam, 292. szám. Old.: 4.

¹⁷² Nádas Anna szerk.: Miben fejlődött Beregszász 1940-ben ?. Kárpátalja, 1940. december 22, VIII. évfolyam, 51. szám. Old.: 2.

¹⁷³ Nádas Anna szerk.: Beregszász megyei város a szerdai és szombati napokra kapott hetivásárok tartására engedélyt. Kárpátalja, 1941. december 14, IX. évfolyam, 49. szám. Old.: 2.

¹⁷⁴ Kováts Miklós szerk.: Déltől – délig. Események dióhéjban. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. március 31, XXIII. évfolyam, 73. szám. Old.: 1.

¹⁷⁵ Kováts Miklós szerk.: Hogy néz ki Beregszász megyei város ezévi költségvetése?. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. június 16, XXIII. évfolyam, 134. szám. Old.: 3.

¹⁷⁶ Kováts Miklós szerk.: Hogyan fest Beregszász ezévi költségvetése ?. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. április 1, XXIII. évfolyam, 74. szám. Old.: 3.

¹⁷⁷ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. április 8, XXIII. évfolyam, 78. szám. Old.: 3.

¹⁷⁸ Kováts Miklós szerk.: A felvidéki és kárpátaljai pénzügyintézetek felszámolása. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. június 27-29, XXIII. évfolyam, 144. szám. Old.: 2.

belügyminisztérium engedélyezte az Országos Társadalombiztosító Intézet beregszászi intézetének önálló kerületként történő működését és a város felajánlotta az OTI új, modern székházának építéséhez az Iczkovics-házat, amelyben 20 tisztviselő kezdhette meg munkáját 1942-ben.¹⁷⁹ Az építkezéssel munkaalkalmakat nyújtottak és a lakáshiány enyhítését szorgalmazták.¹⁸⁰ A Kárpáti Villamoserőművek Rt. és Nagykároly közötti szerződés értelmében Beregszásztól Nagykárolyig Nagyecsedén át meghosszabbították a villamosenergiát szállító távvezetékét, ellátva ezzel villannyal az erdélyi várost.¹⁸¹

Beregszászban a gyümölcs és a zöldség ára horribilisan magas volt, amelyet a rendőrkapitányság razzia formájában körülfojták a piacot és letartóztatták az árdrágító kereskedőket. Közszükségleti cikkek árdrágításának vádjával egy büntető és internálási eljárás indult meg Beregszászban. A razziától kezdve napi szinten kifüggesztették a piaci cikkek árait.¹⁸² Gyors léptékben haladtak az elfogadható árak kiszabása felé annak megfizethetetlen értékére hivatkozva.¹⁸³ A Bánffy-vezette földművelésügyi minisztérium rendelete értelmében, a mezőgazdasági fejlesztési program keretében a sertéspestis ellen elrendelték Bereg vármegyében, így Beregszászban is a kötelező oltás bevezetését, amelyet a szegényebbeknek ingyen biztosítottak.¹⁸⁴ A kereskedelmi és ipartanoncok száma 1942-ben az 1941-es 200 beiratkozóról 170 beiratkozóra csökkent a korábbi tanévek 300-400-as létszámához képest. Ezzel párhuzamosan megnyitotta kapuit a kereskedelmi iskola teljes osztálylétszámmal, amely mind a fiú kereskedelmi, mind a kétéves leányszaktanfolyamon 40-40 növendék kezdte meg tanulmányait. A minisztériumtól még 5 diák kért beiratkozási engedélyt.¹⁸⁵ 1942 szeptemberében dr. Hubay Kálmán polgármester elnökletével értekezletet tartottak a beregi szőlő- és borértékesítés ügyében, amely program célja a pince és felszerelések nélküli kisgazdák termésének megfelelő feltételekkel történő átvétele megmentve a piacot az egészségtelen túlkínálattól. A kisgazda szőlők nagyrésze a szövetkezet révén kapott később elhelyezést, lombarkölcsönhöz a borkereskedők és maga a szövetkezet is hozzájuthattak, ezzel akadálytól mentesítve a pénzügyi lebonyolítást. A métermázsára legalább 60 pengőt számoltak. A gazdaszövetkezet elnöke Fekesházy Zoltán, Bereg vármegye nyugalmazott alispánja lett, a körlevelek kibocsátásról tájékoztatták a kisgazdákat.¹⁸⁶

---

¹⁷⁹ Kováts Miklós szerk.: Beregszász még az évben „elszakad” az ungvári OTI-tól. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. július 14, XXIII. évfolyam, 157. szám. Old.: 2.

¹⁸⁰ Kováts Miklós szerk.: Még ez évben felépítik Beregszászban az OTI-kölcsönből a városi bérpalotát. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. augusztus 19-20, XXIII. évfolyam, 187. szám. Old.: 2.

¹⁸¹ Kováts Miklós szerk.: A Kárpáti Villamoserőművek Rt. és Nagykároly között szerződés jött létre a villamosági energia biztosítására. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. augusztus 4, XXIII. évfolyam, 175. szám. Old.: 2.

¹⁸² Kováts Miklós szerk.: Beregszászban a rendőrség letörte a gyümölcs és zöldség árakat. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. augusztus 11, XXIII. évfolyam, 181. szám. Old.: 2.

¹⁸³ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. augusztus 12, XXIII. évfolyam, 182. szám. Old.: 3.

¹⁸⁴ Kováts Miklós szerk.: Beregvármegyében, Munkácson és Beregszászon is elrendelték a sertéspestis ellen a kötelező védőoltást. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. augusztus 13, XXIII. évfolyam, 183. szám. Old.: 2.

¹⁸⁵ Kováts Miklós szerk.: Csökkent az iparostanoncok száma. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. szeptember 27, XXIII. évfolyam, 214. szám. Old.: 2, 3.

¹⁸⁶ Kováts Miklós szerk.: A beregi szőlő- és borértékesítés ügyében nagyszabású értekezletet tartottak. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. szeptember 24, XXIII. évfolyam, 216. szám. Old.: 2.

1942. október 9-én Beregszászban rendes közgyűlést tartottak, amelyen egyhangúan jóváhagyták a város 1943. évi költségvetését. A szükségletet 1.219.012, a fedezetet 1.102.762 pengőben határozták meg, 116.250 pengő hiánnyal, amelynek fedezésére a számításba vett 155.000 pengő állami adóalap után 75%-os községi pótdadó kivetését engedélyezték.¹⁸⁷ A belügyminisztérium 1943. április 27-én hagyta jóvá, amelyben 54.860 pengő törlést határoztak meg, azon belül az italmérési illetéknél 4000, borfogyasztási adónál 8000, szeszfogyasztási adópótléknál 1500, sörfogyasztási adópótléknál 5500, a városi szőlőgazdaság borértékesítésénél 14.000, erdőgazdaság rendes- és rendkívüli vágásánál 5000-4000, a városi vendéglő italmérési bevételeinél 5000 pengővel emelést.¹⁸⁸

1942 novemberében a beregszászi szőlészeti és borászati kerületi felügyelősége a szőlőkötéshez szükséges raffia az évi nem forgalmazása és a jutafonal korlátozottsága miatt gyűjtést szervezett, amelyben a kukorica csuhát, a hársfa és fűzfa hánccsot, kákát, gyékényt és rozsszalmát gyűjtötték össze.¹⁸⁹ 1942. december 14 – 16 között háromnapos, ingyenes tanfolyamot szerveztek délután 15:00-ai kezdettel a beregszászi Állami Közpincében a fontosabb borkezelési munkálatokról.¹⁹⁰

1943 februárjában Beregszászban intenzívebben megkezdtek az alunit bányászását.¹⁹¹ Prohászka István vasúti vendéglő bérlőt működtetett, aki az 1943. december 12-én éjjel megérkezett sebesültvonat sebesültjei számára ellenszolgáltatás nélkül 250 rumos teát, nagymennyiségű ételt és italt biztosított.¹⁹² 1943 márciusában a Beregszász tulajdonában lévő „Nagyhegyen” 6 holdon elterülő cserje ismeretlen okokból kigyulladt, a tüzet több órás oltás során lokalizálták, fákból kárt nem okozott az eset.¹⁹³ 1943 március végén Beregszászban a rendőrkapitányság teljes tisztikara textilraziát hajtott végre, amely során 13 textilkereskedésben folytattak ellenőrzést. Az ellenőrzés során megkérdezték a kifelé tartó vásárlókat a vásárolt termékekről és azok áraikról, azok vásárlási könyvbe való beírását és kontrolálását abból a célból, hogy azokat a megengedett haszonnál drágábban adják-e el számukra, az árucikkeknek el voltak-e látva ármegjelöléssel, az üzletek végletében szintén volt-e megfelelő árjelzés és ez az árjelzés azonos-e az eredeti számlákon levő jelzésekkel. A 13 textilkereskedés közül 2-3 helyen fedeztek fel szabálytalanságot, amelyek kereskedői ellen megtették a kihágási feljelentést.¹⁹⁴

Beregszász 1943. évi költségvetését a belügy- és pénzügyminisztérium megtárgyalta és elfogadta, amelyben a szükségleteket 1.316.186 pengőre, a fedezet előirányzatot 1.198.568 pengőre növelte,

---

¹⁸⁷ KTÁL F. 67, op. 2, od. zb. 709, lap 28.

¹⁸⁸ Ugyanott, lap 43, 44, 47.

¹⁸⁹ Kováts Miklós szerk.: Gyűjtsük a szőlőkötöző anyagokat. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. november 23, XXIII. évfolyam, 265. szám. Old.: 2.

¹⁹⁰ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1942. december 12-13, XXIII. évfolyam, 281. szám. Old.: 3.

¹⁹¹ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. február 13-14, XXIV. évfolyam, 35. szám. Old.: 3.

¹⁹² Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. február 20, XXIV. évfolyam, 40. szám. Old.: 3.

¹⁹³ Kováts Miklós szerk.: Hat holdon levő cserje égett el a beregszászi „Nagyhegyi” erdőben. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. március 17, XXIV. évfolyam, 60. szám. Old.: 2.

¹⁹⁴ Kováts Miklós szerk.: Nagyszabású textilraziá a Beregszászon. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. március 31, XXIV. évfolyam, 71. szám. Old.: 1.

amelynek emelt részét a különböző adóemelésekből és a városi korcsmákból származó jövedelem nyújtotta. A hiányt 117.618 pengőben határozták meg, amelyet 76%-os községi és 6%-os kereseti adó után pótdóból fedeztek. Minisztériumi rendelkezés alapján az államsegélyt 20 000 pengővel emelték, amellyel a város 50 000 pengő segélyt kapott. A szükségleti többlet 75.174 pengő volt, amely a megemelt családi pótlékokból és munkabérekéből származott.¹⁹⁵ Beregszász, mint bortermelő vidék 1943 júniusában nem szerepelt a minőségi borosztályozás listáján, emiatt csak olcsóbb minőségű borokat termeltek.¹⁹⁶ 1943 júniusában az Országos Társadalombiztosítási Intézet bejelentette egy új székház építését Beregszászban.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Kováts Miklós szerk.: Hogyan fest számokban Beregszász költségvetése ?. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. március 31, XXIV. évfolyam, 71. szám. Old.: 2.

¹⁹⁶ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. június 5-6, XXIV. évfolyam, 123. szám. Old.: 3.

¹⁹⁷ Kováts Miklós szerk.: Hírek. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943. június 15, XXIV. évfolyam, 129. szám. Old.: 3.

2.4. A Horthy-kultusz és az I. világháború hőseinek méltatása

A Horthy-kultusz első megnyilvánuló jelei a kormányzó név- és születésnapok megünneplése volt, amely szervezési munkát igényelt a várostól. A két ünnep közül a születésnap volt a legfontosabb Beregszász számára 1939-ben, ugyanis ez volt az első olyan nyilvános rendezvény, amelyet, mint a Magyar Királyság részeként ünnepeltek meg. 1939. június 15-én Beregszász Népművelési Bizottsága felhívást intézett a lakossághoz, hogy Horthy Miklós 73-ik születésnapját méltóan, magyarhoz illően meg kell ünnepelni június 18-án. A rendezvényt kétnaposra tervezték, június 17 – 18 között. E szerint június 17-én a leventék fáklyás és lampionos felvonulást tartottak és a nemzeti lobogókat kitűzik. Másnap, az ünnepnapon, a történelmi egyházak templomaiban tartandó istentiszteleteket és díszszemléket bonyolítottak le. Az esemény hatása a korszak körülményeiből kiindulva érthetően lelkesedéssel és buzgalommal ment végbe.¹⁹⁸

A kormányzó Beregszászban is tiszteletnek örvendett, akárcsak Kossuth Lajos a dualizmus idején. Azonban 1939-ben, egy olyan időszakban történt ez, amelyben Európában érezhető volt a közelgő veszély. Horthy személyesen március 18-án ellátogatott Munkácsra, Csapra, Husztra és Beregszászra katonai laktanyák- és kórház, valamint csapatok megtekintése céljából.¹⁹⁹ A városi közgyűlés 1939. október 31-i jelentésében szerepelt az 1939/1940. évi állami ünnepek megrendezésének kérdése, amely a nemzeti identitás elmélyítését, a kultúra ápolását és a kormányzó kultuszának erősítését is magával hozta. Az első ünnep a kormányzó névnapjának méltó megünneplésének előkészítése volt 1939. december 2-án, ami a korábbi uralkodókköszöntésének mintájára tartalmazta a „Méltóságos” és „Nagyságod” megszólításokat. Az egyház képviselői is részt vettek az előkészületben és a lebonyolításban, ugyanis istentiszteleteken köszöntötték Horthyt.²⁰⁰ Az ünnepség előtti napon, 1939. december 5-én este 5 órakor a leventék fáklyás és lampionos felvonulást szerveztek,²⁰¹ amely alatt külön elő volt írva, hogy a házak ablakai és a kereskedelmi kirakatok kötelezően ki legyenek világítva.²⁰² A meghívókat elküldték december 2-át követően a tisztviselőkhöz, egyházi képviselőkhöz és a többi fontosabb személyhez, majd 1939. december 6-án délelőtt 9 órakor kezdődött meg a hálaadó-istentisztelet Beregszász keresztény templomaiban, majd ezt követően a városháza előtt emlékérmeket osztottak ki azon beregszásziak részére, akik részt vettek Kárpátalja visszacsatolásában.²⁰³

Beregszászban 1940. március 1-én tartották meg a csendes díszközgyűlést Horthy Miklós

¹⁹⁸ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 1132, lap 22 (Tájékoztató Horthy Miklós, Magyarország régensének születésnapjának Beregszászban való megünneplésének céljából).

¹⁹⁹ Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz 1919 – 1944. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016. Old.: 207.

²⁰⁰ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 1132, lap 35, 36.

²⁰¹ Ugyanott, lap 34.

²⁰² Ugyanott, lap 40.

²⁰³ Ugyanott, lap 40.

kormányzóvá választásának 20 éves jubileumi évfordulójáról, amelyen kiemelték nemcsak a húsz éves jubileum, hanem Kárpátalja visszafoglalásának első évfordulójának fontosságát, vagyis „vér nélkül térhetett vissza”. Az első szónok Fekesházy Zoltán alispán volt, aki érzelmi beszédével méltatta Horthy nemzetmentő munkáját azok után, hogyan bánt a csehszlovák „rezsím” a lakossággal. Ezután Simévfalvy Árpád főispánhoz mentek, aki a továbbiakban elnökölt a megemlékezésen. R. Vozáry Árpád beszédében szintúgy utalt a múlt fájdalmas emlékére és Horthy nemzetmentő munkájára, azonban kitért ismételtelen a csehszlovákokra, ugyanis mikor szervezés alatt volt Bécsben a kongresszus, Prágában zajlottak az előkészületek Csehszlovákia megalapításának húsz éves jubileumának megünneplésére, amely 1938. november 2 után nem valósult már meg. Teleki szavait idézve mondott köszönetet: „Mi, akik itt vagyunk, mindnyájan érezzük, hogy Horthy Miklós keze vigyáz reánk és kérjük Istent, hogy még sokáig tartsa meg nekünk ezt a kiváló állam férfit.” Hubay Kálmán, Beregszász polgármestere is a szónokok között volt, aki méltatta és hangsúlyozta a jubileum fontosságát, az anyaországhoz való szoros kapcsolódást. A városi képviselőtestület a jubileum megörökítését jegyzőkönyvileg kívánták rögzíteni, amely javaslatot Krokovai Károly kultúrtaácsnok olvasott fel. Polchy István, az Egyesült Magyar Párt elnöke és királyi közjegyző beszédében Vozáryhoz hasonlóan megemlékezett a meg nem valósult csehszlovák jubileumról annyival kibővítve, hogy a megyeházán szobrot is akartak emelni – kötelezően – a csehszlovákok dicsőségére, tárgyaltak a ceremóniáról. Fekesházy személyes gondolatot is fűzött a helyszínhez, Beregszászhoz, ugyanis kiemelte, hogy bár máshová is meghívást kapott ugyanezen célból, mégis a várost választotta helyettük múltbeli tapasztalatai miatt. Beszédét Polchy jegyzőkönyvbe való rögzítését indítványozta. Az esemény végén pedig Hubay köszönetét követően elénekelték a Himnuszt.²⁰⁴ Beregszászban március 15-ét ugyanúgy méltósággal ünnepelték meg, mint Ungváron vagy Kárpátalja más településén. A díszközgyűlésen hangoztatva volt, hogy a csehszlovák „rezsím” óta először valósulhatott meg a „felszabadulás” méltó megünneplése, mivel egybeesett Kárpátalja visszafoglalásával. Részt vettek a történelmi egyház képviselői, köztük Pásztor Ferenc római katolikus plébános, püspöki helynök, Fekesházy alispán, a katonaság és csendőrség, Hubay polgármester és egyben a rendezvény elnöke, Halmos városi főjegyző, akinek feladata a jegyzőkönyvbe történő rögzítés volt, Péchy Aladár és Kovács Sándor képviselők, Polchy királyi közjegyző. Momentuma volt Kossuth Lajos portréjának felhelyezése a városháza nagytermének falára, amelyre addig nem kerülhetett sor és külön felirattal rendelkezett, amelyen kiemelték Horthy országglásának adott napját: 1940. március 15. Megemlékeztek felállással a visszafoglalás idején hősi halált halt honvédekről: Tóth András, Varjú Imre, Hódy Károly, Barta András, Vékony József, Klein Márton, Fränkel Nándor. Polchy beszédében méltatta a nap

---

²⁰⁴ Nadas Anna szerk.: Csendben de annál bensőségesebben ünnepelte Beregszász és Kárpátalja Kormányzó Urunk 20 éves jubileumát. Kárpátalja, 1940. március 3, VIII. évfolyam, 9. szám. Old.: 1.

fontosságát, amelyet jegyzőkönyvben rögzítettek, utalt arra, hogy titokban kellett a csehszlovák „rezsím” alatt ünnepelni március 15-ét. A rendezvényt a Himnusz eléneklésével zárták.²⁰⁵

Az 1941-es év volt katonai ünnepek szempontjából a legkultikusabb, ugyanis az elszakított területek hazacsatolásának és a kormányzó kultuszának ereje hozzájárult a hősök tiszteletének elmélyítéséhez. A „hősök” kifejezés az I. világháborúban harcolt és hősi halált halt katonákat jelentette, akiknek 1941-ig külön emlékművük nem volt a városban. A Hősök emléknapja alkalmával 1941. május 18-án dr. Hubay Kálmán polgármester az ünnepség lebonyolításának a menetét közölte, amely tartalmazta a történelmi egyházak templomaiban tartandó istentiszteletet, a leventék műsorát és díszmenetét, szavalást, a hősök sírjának a megkoszorúzását és az ifjúság felvonulását. Magára az ünnepségre 1941. május 25-én került sor a Rákóczi-téren, amelyen a polgármester kérelmének értelmében a város politikai személyiségei, alkalmazottai, ifjúsága is kötelezően részt vettek. Az ünnepség volt az alapja a méltó műemléknek a felállításában, amelynek szervezése még 1941-ben kezdetét vette.²⁰⁶

A kormányzó születésnapja is hasonló szervezésű ünnepség keretén belül volt megünnepelve, amelyre egy 1941. június 13-i felhívás is buzdított. A felhívásban a kötelezővé vált istentisztelet mellett külön kérés volt a nemzeti lobogónak a kitűzése. Ebben a felhívásban volt olvasható a „magyar hit és reménység kösziklájának titulusa”, valamint a „feltámasztó” jelző, amelyek alátámasztotta a kultusznak az elmélyülését. A születésnap megünnepelésére 1941. június 18-án került sor a hálaadó-istentisztelettel nyitva, amelyre a korszak végéig mindig sor került.²⁰⁷ Hubay polgármester egy hálaadó ima elmondására kérte Beregszász lakosságát Horthyért, „a haza feltámasztójáért”, „a magyar hit és reménység kösziklájáért”. Beregszászban a házakat fellobogtatták, a templomokban ünnepi misét és istentisztelet tartottak, a Dénes-étteremben pedig a tisztikar és képviselők jelentek meg az alkalomra. Szűcs Endre tábornok, aki a tisztikart vezette, köszöntőjében éltette Horthyt és azt a kívánságot küldte el, hogy minél hamarabb a „Szent Istváni Magyarország kormányzója lehessen”. A kívánság mondanivalójának lényege tükrözte a revízió folytatását, ugyanis áprilisban került sor a Délvidék egy részének visszafoglalására úgy, hogy nem volt a Magyar Királyság hadviselő fél. Ez a köszöntés azonban 1941 júniusában egyre inkább, sőt, már bonyolultabb feladat volt, hiszen a német nyomás fokozódott olyan értelemben, hogy csak idő kérdése volt az elkerülni kívánt hadbalépés és a Barbarossa-hadművelet elindítása is ugyanúgy terítéken volt. Ennek ellenére az elmúlt évek tapasztalata alapján reménykedhettek abban, hogy nem lesz súlyos válság, de nem így történt.²⁰⁸

²⁰⁵ Nadas Anna szerk.: Fényes külsőségek között ünnepelte Beregszász március 15-ét. Kárpátalja, 1940. március 17, VIII. évfolyam, 11. szám. Old.: 1.

²⁰⁶ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 1132, lap 99.

²⁰⁷ Ugyanott, lap 139.

²⁰⁸ Nadas Anna szerk.: Magyar testvérek!. Kárpátalja, 1941. június 16, IX. évfolyam, 23. szám. Old.: 1.

Az ünnepek idején, 1941. július 13-án, délelőtt 12 órakor rendkívüli közgyűlést hívtak össze Beregszászban, amelynek a fő témája a háborús hősök emlékművének megtárgyalása volt.²⁰⁹ A közgyűlésen pontokba foglalták az emlékmű felállításának követelményeit és jogi háttérét, amely tartalmazta az Országzászlóval való egyesített felállítást, a Kossuth-tér helyszínét, Varga Ferenc művész tervének jóváhagyását, 800 pengős szerzői díjat, versenypályázat alkalmasabb újságokban történő meghirdetését, részletrajzok elkészítését, a költségvetés kiírását, a műhelyi munka és afelállítás ellenőrzését, költség hiányának gyűjtés útján történő pótlását, a lakosság vágyának hirdetését és az alispánnak háromtagú küldöttség útján történő átadását. Indoklást adtak többek között a szobrászművész megválasztásáról. Másnap, 1941. július 14-én írták ki a pályázatot, amelyre 15 napot adtak a jelentkezőknek.²¹⁰ Varga Ferenc a tehetsége és a kiválóan megtervezett tervrajza alapján nyerte el a pályázatot. A Kossuth-tér helyett eredetileg a Rákóczi-teret jelölték ki az emlékműnek, azonban annak nagysága miatt a történelmi légtér ellenére ezt a szándékot megváltoztatták. Végül Beregszász lakosságának az igényét vették figyelembe. A közgyűlésen minden résztvevő természetesen igennel szavazott. Az emlékművet 1941. november 9-én, Beregszász hazatérésének napjára tervezték átadni, amely magával hozta a gyorsított munkafolyamatot.²¹¹ A munkafolyamat részét képezte az elesett katonák neveinek felírása, amely projekt még 1935. augusztus 13-án – tehát az Első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt – el is kezdődött Ortutay Jenő, Beregszász főbírója, országgyűlési képviselő Hadbavonultak emlékműve című kiadvány összeállításának határozatával. Az 1936-os lista 107 katona nevét tartalmazta, akiknek családja az első világháborút követően is Beregszászban élt. 1942-ben újabb listát állított össze a Honvédelmi Minisztérium, amely már a háborús sérülésben vagy betegségben elhunyt, nyomtalanul eltűnt katonák nevét is tartalmazta. E két lista összesítésével 204 nevet tartalmazott, az 1942. áprilisában kibocsátott lista 176-ot. Azonban a nevek nem kerültek fel az emlékműre, valószínűleg azért, mert az akkor, a második világháborúban elesett honvédek emlékére is szánták volna, nemcsak az első világháborús hősöknek.²¹²

A munkálatok közül a Kossuth-tér parkosítását részletrajzok révén alakították ki, amelyekben a szökőkutak és lócák építését is tartalmazta. A munkálatok tervezése idején egy 1941. július 24-i levél szerint Erdős László György építőművésznek Varga Ferenc emlékműtervezetét kellett kellett követnie, ami egyeztetéseket és megbeszéléseket jelentett. Azonban pár hét múlva, 1941. augusztus 11-én Varga Ferenc levelet írt a polgármesteri hivatalhoz, amelyben azt kérte, hogy a tervezés munkáját és ellenőrzését Erdős László Györgyre bízják. Az építkezés tovább zajlott, amelyet egy 1941. szeptember 30-i polgármesteri hirdetményben a helyi anyakönyvből összeírt hősök neveit

²⁰⁹ KTÁL F. 67, op. 3, od. zb. 103, lap 3 (Ügyirat a Beregszászon felépítendő Hősök emlékműről).

²¹⁰ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 1132, lap 7.

²¹¹ Ugyanott, lap 5, 6.

²¹² Szakál Imre: Az első világháborúban elesett beregszászi katonák emlékezete. In.: Limes 2018/V. Old.: 181, 182.

megtekinthetővé tették a lakosság számára és október 8-ig jelezheték a hiányzó nevek felvételét. A neveket római, lapidáris betűkkel írták fel, egyszerű számozást alkalmaztak és a pillérek nyílása szélességének megtartásával egy időben elől méretben 0,35-re vastagították.²¹³

A több hónapos munka után végül nem 1941. november 9-én lett átadva, ahogyan azt tervezték, hanem 1942. május 31-én. A 2-3 íves, gránitból emelt részén egy 4 oszlopon nyugodottegy fehér obeliszk, amelynek árbócára tűzték ki a nemzeti lobogót. Az emlékmű jellegzetessége a külső mellett az volt, hogy az építése során Bereg vármegye váraiból és műemlék épületeiből, templomaiból – Bocskori kőhasáb, Munkácsi vár egyik falának köve, Muzsai romtemplom egyik omladéka, Vámosatyai vár egyik köve, Kovászó vár falának egyik köve, Vereckei temető egyik köve – használtak téglákat, ezzel nagyobb értéket voltak képesek biztosítani neki. Az emlékmű páratlannak bizonyult Beregszászban, amely a II. világháború után sajnos nem maradt meg.²¹⁴

---

²¹³ KTÁL F. 67, op. 1, od. zb. 1132, lap 19, 21, 22, 25, 29.

²¹⁴ Csatáry György: Beregszász első köztéri emlékműve. In.: Pánsíp, 1994/4. Old.: 1, 2.

III. FEJEZET: A Doni katasztrófától a szovjet megszállásig (1943 – 1945)

3.1. A háború válsága és hatása Beregszászban

A Doni katasztrófa előtt már 1941 decemberében közölték az első vereségeket, elsődlegesen Moszkva sikertelen ostroma során. A II. magyar hadsereg, amelynek hadereje egyedül a határok védelmére volt elegendő, egy nagyhatalommal semmiképpen sem tudta felvenni a harcot. A főparancsnok, Jány Gusztáv kénytelen volt a német akaratot teljesíteni, de érezte, hogy jól nem fog kijönni a harcokból. Beregszászban éppen 1942 karácsonyán érkeztek haza a férfiak a frontról, és eredeti terv szerint 1943 januárjában mentek volna vissza a frontra, viszont addigra már felesleges volt. Végül 1943 januárjában az ellenséges hadsereget összevonták a Don-folyónál, ami jelentősen rontott a II. magyar hadsereg esélyein. A katasztrófa végül 1943. január 12-én Voronyezsnél következett be, amikor a német hadsereg előtt a szovjetek felmorzsolták a II. magyar hadsereget és csupán néhányan maradtak életben. A parancs az utolsó emberig tartó kitartás volt, amely a valóságban csak a veszteségek fokozódását eredményezte. A túlélő magyar katonákat még menekülni sem engedték, sőt, elfogatásukról adtak ki parancsot, amely a kegyetlenséget demonstrálta. A veszteséget 1943. március 2-án közölték, amelyben a 203 ezer fős, élelmezési listában számításba vett katonából 64 ezren maradtak meg 1943. március 3-ra. Kárpátalján, így Beregszászban csak egy hónappal később, 1943. április 7-én a Kárpáti Magyar Hírlap közleményt adott ki abból a célból, hogy a hadifoglyok iránti érdeklődés instrukcióit közzé tegyék. Az instrukció szerint a hozzátartozónak olasz vagy latin nyelven, gépírásos formában fel kellett tüntetnie a katona és annak apjának nevét, a születési helyét és dátumát, a frontot, ahol harcolt, rangját, beosztását és eltűnésének helyét. Azért olasz vagy latin nyelven folyt a dokumentumírás, mert az ügyet az országos Hírközlési Iroda végezte és egyházi hatóságokon keresztül is érdeklődhettek, valamint 25 szavas levelet is megfogalmazhattak a hozzátartozók. A felhívást sokan elolvasták és élni szerettek volna vele, főként, ha rokonaikról volt szó, de az eredmény szerény és gyenge volt. A hadifoglyok rokonai csak évekkel később tudtak eredményt elérni a hollétük kapcsán. Beregszászban 1943. május 30-án, a Hősök Emlékművénél gyászszertartás kezdődött, amelyet 1943. május 31-én az Oroszlán nagyteremben tartott megemlékezés követett.²¹⁵ A társadalmi és morális válság Beregszász gazdaságilag legvirulensebb lakosságát, a zsidóságot érintette, amely már az 1938-as visszacsatolást követő hónapokban megtapasztalta a magyar vezetés által bevezetett úgynevezett „zsidótörvények” következményeit.²¹⁶

A zsidókat a törvények értelmében a felsőoktatásban csak csökkentett létszámban vehették fel 1920-tól és megkülönböztetést tettek vallási 1938-tól, majd faji alapon 1939-től, megtiltották a zsidók

²¹⁵ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 136.

²¹⁶ Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 185.

és keresztények közötti házasságot 1941. augusztus 8-tól.²¹⁷ Azonban a zsidótörvényeket azokban a városokban, mint Beregszász, ahol viszonylag magas arányban voltak jelen és magyar érzelműeknek tekintették magukat, a vezetőség és a helyhatóság a törvények hatályba lépését igyekeztek késleltetni, mondván, hogy 5 évig bezárólag kell a benne foglaltakat végrehajtani. A hatálybalépést azonban nem lehetett meggátolni annak ellenére sem, hogy több politikus, mint Bethlen István vagy Károlyi Gyula is tiltakoztak ellenük. A háború előrehaladtával a zsidókat kiszorították az ipari tevékenységből, amely a gazdaság visszaesését okozta. Említésre méltó a város vezetőségének megoldása annak érdekében, hogy ne történjen meg a bezárás és a csőd, a zsidók mellé keresztény társakat helyeztek el, ami hatékony lépésnek bizonyult.²¹⁸ Ennek ellenére az 1942. szeptember 6-án érvénybe lépett IV. zsidótörvény, kimondta, hogy a zsidók többé nem szerezhettek mezőgazdasági ingatlanokat és kénytelenek voltak a birtokukban lévőket eladni a keresztényeknek. Ez egyben azt is jelentette, hogy gyáraikat is át kellett adniuk, amelyet iparjogosítvánnyal igazoltak. A Mezőgazdasági Kamara 1943 júniusában közölt jelentése szerint a Kárpátalján számon tartott 8447 iparjogosítvány közül 6655 volt zsidó és 1792 pedig keresztény kézben. Ezt az arányt 3830 zsidó ipar beszüntetésével megváltoztatták, így a 3500 keresztény iparjogosítvánnyal rendelkező iparos és kereskedő közül 1796 volt a régióból, akik között Beregszásziak is voltak. A vagyonelkobzásokat követően megkezdődött a zsidóság deportálása.²¹⁹

Az 1941-es census szerint a zsidók aránya Kárpátalján 9,2%, míg a magyaroké 27,8%. A nagyvárosokban, mint Ungvár, Munkács vagy éppen Beregszász az arány jóval magasabb volt.²²⁰ Beregszászban a zsidók aránya 40% volt, amely a háború vége felé drasztikusan csökkent. A zsidók számára a végzetes nap 1944. március 19-e volt, amikor a németek megszállták a Magyar Királyságot.²²¹ A megszállást követően a Gestapo tisztjei 1944. március 31-én Beregszászban zsidó túszoikat ejtettek, majd 1944. április 1-én egész Kárpátalját „hadműveleti területté” nyilvánították, amelynek valódi célja a zsidóság begyűjtése és az ország lakosságának félrevezetése volt. Nem sokkal később, 1944. április 12-én a gettósítás szervezéséről tartottak gyűlést a régió közigazgatási vezetői, amelyet Endre László belügyi államtitkár elnökölt. A begyűjtések pészah ünnepét követően, 1944. április 14-én kezdődtek meg²²² és Beregszászban a téglagyárakba hajtották a zsidókat. Beregszászban is kialakítottak két gettót: a Vári-téglagyárban és a Weisz-tanyán, ahová 10 ezer zsidót gyűjtöttek össze

---

²¹⁷ Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010. Főszerk.: Kordonec Olekszandr. Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2011. Old.: 101.

²¹⁸ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 150.

²¹⁹ Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010. Főszerk.: Kordonec Olekszandr. Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2011. Old.: 101.

²²⁰ Molnár D. István: A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig. Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2013. Old.: 44.

²²¹ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 145, 146.

²²² Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 185.

Bereg és Ugocsa vármegye környékén, majd a deportálásokkal párhuzamosan vagyonekbevételek következtek. 1944. május 16 – 29 között deportálták a zsidókat négy különböző transzportban. Ezt a folyamatot a történelmi egyházak ellenezték és a püspökök külön levelet is megfogalmaztak, mint Mindszenty József, Ravasz László és Apori Vilmos, de megakadályozni nem tudták.²²³

Beregszászból és a környező falvakból összesen 10 849 zsidót deportáltak, akiknek többsége meghalt. A tragédia és körülményeiről összességében elmondható, hogy a német megszállás és az azt követő intézkedések hozzájárultak Beregszász és egész Kárpátalja etnikai térképének az átrajzolásához, amely azon személyeket sújtotta, akiket vallásuk és nemzetiségük miatt üldöztek.

A városvezetés a zsidók helyzetének javításában volt érdekelt, amelyben a történelmi egyházak is szerepet játszottak, de a nem tudták a tragédiát megakadályozni és a szovjetek berendezkedésével véglegesen átrajzolták Beregszász és egész Kárpátalja etnikai képét.²²⁴

---

²²³ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 156.

²²⁴ Fedinec, Budapest, 2010. Old.: 185.

3.2. Beregszász szovjet megszállása

A német megszállás és a zsidók deportálása 1944-ben a háború végét és végkifejletét jelezték, amely Beregszász és a többi kárpátaljai település számára a kálvária egyik fokát képezte. Azonban a külpolitikai események hatására egy új haderő jelent meg a régióban: a szovjet hadsereg, amely 1944 októbere folyamán foglalta el Kárpátalja településeit, így Beregszászt is és ezzel véget vetett az utolsó olyan korszaknak, amely a magyar nemzeti egység és remények erősödését hozták.

Beregszász lakossága 1944 szeptemberében még magyar fennhatóság alatt élt, azonban az államvezetőség tevékenységéről nem voltak informálva. A vezetőség az 1944. szeptember 22-én felállított fegyverszüneti küldöttség Faragho Gábor vezetésével Moszkvába ment tárgyalni, amelynek utasításait szeptember 27-én kapták meg, majd szeptember 29-én indultak el a Szovjetunió fővárosába. A tárgyalások közben a front fokozatosan közeledett Beregszászhoz, amelynek következtében egy újabb tragédia következett. 1944. október 7-én délután Bene falu felől szovjet bombázók bombázták le Beregszász vasútállomását, az áldozatok száma ismeretlen. Ez volt a szovjetek első katonai akciója Beregszászban, amelyet később a város elfoglalása követett. Az egyezményt tárgyalások és egyeztetések során sikerült aláírni 1944. október 11-én.²²⁵

A bombázás és az azt megelőző napokat Beregszász lakossága gondterhelten, de a mindennapi teendőiket végezve élte, de a zsidóság deportálásának képe mélyen rögzült a köztudatba és félő volt, hogy utánuk a magyarok és németek következnek. Az egyezmény utáni kiugrási kísérlet kudarcba fulladt, miután a németek erről tudomást vettek, így az átállítás megghiúsult. A 4. Ukrán Front még 1944 októberében vonult be a térségbe és Beregszász megszállása csak napok kérdése volt. Beregszász elfoglalására végül 1944. október 28-án került sor, 2 nappal Munkács eleste után, amely a magyar időszak végét, de egy új korszak kezdetét is jelentette, amelynek vége csak évtizedekkel később jött el. A szovjetek az elfoglalásokat megünnepelték, de a lakosságot elfogta a gyász hangulata, amelynek megnyilvánulása hamarosan megmutatkozott.²²⁶

---

²²⁵ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 163.

²²⁶ Molnár D. Erzsébet: A késősztalinizmus időszaka (1944 – 1953). In.: Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csatóry György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. Old.: 501.

3.3. Megszállás és deportálás

1944 októberét követően megszűnt a magyar fennhatóság egész Kárpátalján, így Beregszászban is, ami a szovjet berendezkedést hozta maga után. A szovjet vezetés egyik első intézkedéseként a magyar és német lakosságot, mint „megszállókat, együttműködőket” megtorlásként elhurcoltak, amely a zsidó deportálások okozta etnikai változások betetőzését eredményezte.²²⁷

Beregszász zsidó lakosságát alig pár hónappal azelőtt vesztette el deportálás útján, 1944 novemberében pedig német és magyar lakossága következett. A „felszabadítóként” titulált szovjet hadsereggel szembeni aggodalom nem volt alaptalan, látva a németek tettét.²²⁸ És a szovjetek megérzésével beigazolódott akkor, amikor 1944. november 13-án a 4. Ukrán Front 0036-os számú parancsának értelmében minden 18 – 50 év közötti magyar és német férfit úgynevezett „Málenkij robotra” vittek, amelyet „háromnapos munkaként” hirdettek meg.²²⁹ Beregszászban a városparancsnokság november 16-ig adott határidőt a jelentkezésre és a gyülekezés helye az egykori Pénzügyőrség épülete volt, amely helyről a jelentkezőket Szolyvára vitték, majd onnan Sztarij Szambornba.²³⁰ A lágerekben embertelen körülmények között éltek, a szovjet katonák nem kímélték őket. A szovjetek a háborús károk újjáépítésére hivatkoztak, valójában a „kollektív bűnösség” elvét gyakorolták. A tragédiának az aránya magas és elszomorító, amely egyetlen családot sem kímélt meg. A lágerek elől voltak, akik cigánynak vagy ruszinnak, ukránnak vallották magukat, így nem vitték őket el. Összesen 30 ezer embert vittek el és etnikai szempontból a zsidók deportálásánál is rosszabb következményekkel járt.²³¹

Összességében elmondható, hogy a szovjetek szociális tervezése tragikus módon hatékony és hosszútávú következményekkel járó tragédia okozója volt, amely Beregszászt a háborús helyzethez képest arculatán tovább rontott. A szovjet fennhatóság alá kerüléssel a határok rendezése elképzelhetetlen volt és a berendezkedés révén az új politikai struktúra semmilyen empátiát vagy támogatást nem adott, nyomai a jelenkorban különösképpen megmutatkozott.²³²

²²⁷ Sütő Anna: Kárpátalja Magyarország kötelékében (1939. március 16 – 1944. október 28). In.: Megmaradás – magyar jelen és jövő Kárpátalján! Szerk.: Novák Zsuzsanna. Magyar Fiatalok Határok Nélkül Alapítvány, Ungvár, 2011. Old.: 73.

²²⁸ Molnár D. Erzsébet: A késősztalinizmus időszaka (1944 – 1953). In.: Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csátary György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. Old.: 507.

²²⁹ Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010. Főszerk.: Kordonec Olekszandr. Видавництво УЖНУ «Говерла», Ужгород, 2011. Old.: 118.

²³⁰ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 156.

²³¹ Molnár D. István: A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig. Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2013. Old.: 47, 48.

²³² Molnár D. Erzsébet: A késősztalinizmus időszaka (1944 – 1953). In.: Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csátary György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. Old.: 507.

3.4. A szovjet államrendszer véglegesítése

1944 volt Beregszász és egyben Kárpátalja történetében a fordulópont, amikor a szovjetek „felszabadították”, valójában elfoglalták a területet. Azonban hivatalos egyezmény vagy nemzetközi megállapodás nem történt a terület hovatartozása kapcsán, amelyre Csehszlovákia hivatkozott. Ennek ellenére az új vezetőség berendezkedett és megkezdte irányítását.

A „Málenkij robot” tragédiáját követően 1944. december 18-án fogadták el az úgynevezett „22-es dekrétumot”, amely Beregszász lakosságának büntetését vonta maga után.²³³ A szovjet vezetés a bevonulást követően Beregszász körzetét is birtokba vette az NKVD (Belügyi Népbiztosság, a KGB elődje).²³⁴ Az 1944. november 26-án ülésezett Kárpátontúli Ukrajna első kongresszusa, a kimondott „újraegyesülés” nemzetközi-jogilag nézve természetesen illegitim volt, amely Edvard Benešék számára is elfogadhatatlan volt. A csehszlovák vezetés hónapokig tartotta fenn igényét Kárpátaljaára, de a szovjetek stratégiai megfontoltság, birodalmi gondolkodásukból kifolyólag és a „nép akaratából” nem voltak hajlandók átadni a területet. Beregszászban hamarosan kialakult a szovjet ideológiával átítatott politikai-kulturális légkör, amely nem kevés mértékben tartalmazott „mély áhítatot” a szovjet vezetőség felé. A területi tárgyalások betetőzése végül 1945. június 29-én, a szovjet-csehszlovák egyezménnyel valósult meg, amelynek értelmében Csehszlovákia lemondott Kárpátaljáról és ezzel Beregszász, most már végérvényesen a Szovjetunió, azon belül az USZSZK fennhatósága alá került.²³⁵

Összességében elmondható, hogy Beregszász 1944 őszét követően fokozatosan tagolódott be a szovjet irányításba, amely a 22-es dekrétummal csak fokozta a gyászban és félelemben tartott lakosság helyzetét. A tragédiák okozta helyzet és az „újraegyesülés” kimondása tudomására adta a városnak, hogy a terület „felszabadítása” valójában egy új, diktatórikus rendszer működésének kezdete volt, amelynek ideje alatt a legkisebb megnyilvánulásért is súlyos árat fizettek. A szovjet-csehszlovák területi egyezmény formálisan is megerősítette a szovjet irányítást annak minden módszerével és megnyilvánulásával, amelynek vége csak évtizedekkel később jött el.²³⁶

---

²³³ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 176, 177.

²³⁴ Molnár D. Erzsébet: A későszocializmus időszaka (1944 – 1953). In.: Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csátáry György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. Old.: 503.

²³⁵ Botlik-Dupka, Budapest, 1991. Old.: 53.

²³⁶ Csanády, Ungvár, 2004. Old.: 180.

ÖSSZEFOGLALÓ

Szakedolgozatom célja az volt, hogy szülővárosomnak, Beregszásznak II. világháborús történetével kapcsolatos forrásokat felkutassam és párhuzamosan a meglévő várostörténeti irodalom segítségével leírhasam a város kulturális, egyházi, közigazgatási, politikai és gazdaságtörténetét. Az egyháztörténet egy külön fejezeten belül lett taglalva, párhuzamosan a várostörténettel. A téma kutatása során figyelembe vettem a korábban használt monográfiákat és más szakirodalmat. A meghatározott téma egy adott részének a mélyebb kutatását tűztem ki célul és valósítottam meg a rendelkezésemre álló anyagok alapján.

A szakdolgozat elkészítésére természetesen rányomta a bélyegét a koronavírus-járvány okozta kellemetlenségek és nem utolsósorban a kialakult háborús helyzet. Ezért nehézségbe ütközött kutatásokat végezni a Kárpátaljai Állami Levéltárban és más fontosabb adatbázisokat biztosító intézetekben. A korszak tanulmányozása során új szakirodalom és esetleges monográfiák felkutatására és alkalmazására törekedtem, ami részben sikerült is. A XX. századi rendszerváltások okozta károk ellenére Beregszász egyedüli városként sikeresen megőrizte magyarságának többségét és annak örökségét, amely más, Kárpátalján található városról sajnos már nem mondható el. A korábban használt szakirodalom mellett felhasználtam addig nem alkalmazott munkákat is. A felhalmozott és rendszerezett adatokat és annak összefüggéseit sikeresen feldolgoztam és kamatoztattam ebben a munkában. Kutatásom ideje alatt mély meggyőződésemmé vált, hogy Beregszász történetének igenis helye van a történetírásban.

A jövőben szeretném folytatni Beregszász történetének a kutatását, amelynek eredményeit egy jövőbeli Beregszász monográfia megírásában tervezem kamatoztatni.

РЕЗЮМЕ

Метою моєї дипломної роботи було дослідити джерела, пов'язані з історією мого рідного міста Берегове під час Другої світової війни і, паралельно, описати культурну, церковну, адміністративну, політичну та економічну історію міста за допомогою існуючої літератури з історії міста. Історія Церкви розглядається в окремому розділі, паралельно з історією міста. При дослідженні теми мною були враховані монографії та інша література, які я використовував раніше. Я ставив за мету провести більш глибоке дослідження певної частини визначеної теми на основі наявного матеріалу.

На виконання дипломної роботи вплинули незручності, пов'язані спочатку з епідемією коронавірусу, а також, не в останню чергу, воєнна ситуація, яка склалася. Тому було складно проводити дослідження в Державному архіві Закарпаття та інших установах, які містять важливі бази даних. Вивчаючи період, я намагався знайти і використати нову літературу та, по можливості, монографії, що мені частково вдалося зробити. Незважаючи на шкоду, які були спричинені змінами державних систем у ХХ столітті, Берегове було єдиним містом, якому вдалося зберегти більшість угорського населення та його спадщину, чого, на жаль, не можна сказати про інші міста Закарпаття. Крім раніше використаної фахової літератури, я також використав і нові роботи. Накопичені та систематизовані дані та їхній контекст були успішно опрацьовані та використані в цій роботі. Під час дослідження я глибоко переконався, що історія Берегова має своє місце в історіографії.

У майбутньому хотілося б продовжити дослідження історії міста, результати якого я планую використати у майбутній монографії про м.Берегове.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

I. PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

- 1) Fond 67: Beregszász Polgármesteri Iratai 1938 – 1944.

II. KORABELI SAJTÓTERMÉKEK

- 2) Kárpátalja: független, pártonkívüli, demokratikus hétfői hetilap (1934 – 1944). Fel. szerk.: Nádas József, Nádas Anna. „Haladás” könyvnyomda, Beregszász.
- 3) Kárpáti Magyar Hírlap (1920 – 1944). Szerk.: Rácz Pál, Kováts Miklós. Unio Rt. Ny., Ungvár.

III. DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK

- 4) Molnár D. István: A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig. Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2013.

IV. MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

- 5) Botlik József-Dupka György: Ez hát a hon.... Mandátum Kiadó, Budapest, 1991.
- 6) Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2004.
- 7) Fedinec Csilla: Kárpátalja 1919 - 2009. Történelem, politika, kultúra. Argumentum, MTA Etnikainemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
- 8) Kárpátalja 1938 – 1941. Magyar és ukrán történeti megközelítés. Szerk.: Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004.
- 9) Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010. Főszerk.: Kordonec Olekszandr. Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2011.
- 10) Kárpátalja története Örökség és kihívások. Főszerk.: Dr. Csatóry György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2021.
- 11) Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.

- 12) Megmaradás – magyar jelen és jövő Kárpátalján! Szerk.: Novák Zsuzsanna. Magyar Fiatalok Határok Nélkül Alapítvány, Ungvár, 2011.
- 13) Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. MTA TK Kisebbségkutató Intézet Kalligram, Budapest, 2018.
- 14) Szendrey Anita: Adalékok a beregszászi római katolikus egyház történetéhez (1938-1963).
- 15) Szendrey Anita: A római katolikus mindennapjai Beregszászban (1932 – 1944).
- 16) Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz 1919 – 1944. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016.

V. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

- 17) Szakál Imre: Az első világháborúban elesett beregszászi katonák emlékezete. In.: Limes 2018/V.
- 18) Csatáry György: Beregszász első köztéri emlékműve. In.: Pánsíp, 1994/4.